

Udsigt over den geografiske Udbredelse af nogle i Danmark forekommende Stednavnsklasser.

Geografisk Tidsskrift, Bind 15 (1899)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/gto/gto_0015-PDF/gto_0015_100600.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=100600>

pdf genereret den : 22/5-2008

Det kongelige danske geografiske Selskab.

I det sjette Møde i Vinteren 1899—1900 holdt Premierløjtnant *Olufsen* Foredrag om sin *Rejse paa Amu Durja og sit Ophold i Khiva som Khans Gæst. Lysbilleder.*

Revisor valgt Fuldmægtig i det kgl. Stempelpapirforvalterkontor, Løjtnant *A. P. H. Lund.*

Paa et d. 13. Oktober afholdt Raadsmøde vedtoges det at tildele Premierløjtnant i Flaaden *G. Amdrup* Selskabets Guldmedalje.

I afdøde Kontorchef *Frolund's* Sted har Raadet til

Udsigt over den geografiske Udbredelse af nogle i Danmark forekommende Stednavnsklasser.

Af Oberst **Emil Madsen.**

En stor Del af vore hjemlige Stednavne have tilsvarende, især naar Endelserne tages i Betragtning, ogsaa langt udenfor Danmark. En Undersøgelse af den geografiske Udbredelse, som saadanne Navne i ve, synes at kunne bidrage til Opklaringen af forskellige Forhold, som vedrøre dem, og det følgende er da et Forsøg i denne Retning, fortrinsvis angaaende den geografiske Udbredelse af hine Navne i selve det nuværende Danmark, medens der dog ogsaa til nærmere Belysning af Forholdene er taget saa meget med af, hvad der angaar fremmede Navne, som det i flere Henseender vanskelig tilgængelige Materiale og manglende Kundskab angaaende forskellige historiske og sproglige Forhold har gjort det muligt.

Nogle almindelige Bemærkninger maa dog først fremsættes.

Stednavnene have i Reglen ikke mindre end Personnavnene et Præg af den Tid, i hvilken de ere blevne til, foruden af det Folk, som har dannet dem. Det følger af sig selv, at det er Sprogets almindelige Ord, som de brugtes paa den Tid, da Navnene blev dannede, der have fundet Anvendelse i dem; men efter kortere eller længere Tid ere Ordene, ligesom de Personnavne, der samtidig benyttedes, hovedsagelig gaaede af Brug og blevne erstattede af andre.

Imellem Personnavnene og Stednavnene er der dog en væsentlig Forskel i de her berørte Henseender.

De Personer, som bære visse, til en bestemt Tid gængse Navne, dø efterhaanden bort, og med dem opføre hine Navne at være almindelig forekommende.

Stednavnene blive derimod staaende og bevares fra Slægt til Slægt, naar ikke ganske særdeles Omstændigheder indtræffe. Nogle af dem, som benyttes i Nutiden, ere derfor Oldtidsminder, som idelig stille sig frem for alle og enhver, medens de i Devidstheden om deres Betydning i denne Henseende ofte er bleven fordunklet ved deres daglige Brug. Andre hidrøre fra Tider, der ligge os nærmere, men ere dog saa gammeldags, at ingen i vore Dage vilde falde paa at anvende lignende. Atter andre fremtræde med et saadant Nutidens Præg, at enhver let kan se, at de ere vore samtidige.

Ethvert Stednavn peger saaledes hen paa et bestemt Tidsrum, i hvilket det er blevet dannet; men for Erkendelsen af dette er der den store Hindring, at de Stednavne, som have en betydelig Alder, næsten aldrig fremtræde i den oprindelige Form, men ere blevne mere eller mindre omdannede, som oftest saaledes, at de ligesom Sprogets sædvanlige Ord og Personnavnene have fulgt med i Sprogets almindelige Udvikling, stundom dog ogsaa paa andre, mere vilkaarlige Maader, saaledes at det uden nærmere Oplysning bliver umuligt at erkende, hvorvidt Navnet virkelig tilhører den Stednavnsklasse, som Endelsen angiver, eller, med andre Ord, hvorvidt det er ægte eller uægte. Det er stundom hændet i et Land, at en Folkestamme, der talte et helt andet Sprog end dets tidligere Indbyggere, er trængt ind i det, har mere eller mindre fordrevet den ældre Befolkning og ganske eller næsten ganske givet Bebyggelserne og andre Steder i Landet

nye Navne, saa at de ældre ere omtrent sporløst forsvundne. Undertiden er det ogsaa hendet, at de saaledes indvandrede have beholdt flere eller færre af Navnene, men omformet dem ved at give dem Tilhæng eller Endelser, som hørte hjemme i deres Sprog og almindeligt anvendtes af dem i Stednavne. I det følgende vil dette nærmere blive omhandlet for nogle udenlandske Navnes Vedkommende. Danmark har dog, saa langt Historiens Vidnesbyrd naa, været forskaanet for en slig Besiddelsestagen, naar der ses bort fra en ringe Indvandring af Vender, der har sat sit Spor i nogle Stednavne paa Laaland og Falster, og Navne, som af saadanne Aarsager skulde være uægte, findes derfor ikke her. Dog er der her af andre Grunde stundom sket Ombytning af gamle med hel nye Navne, eller Stednavne ere blevne delvis omdannede. Det berettes saaledes, at, da det kongelige Stutteri efter Reformationen blev oprettet paa Esrom, deltes de gamle Klostermarker i særegne Stutterivange, der som oftest fik nye Navne, og saadanne tildeltes ogsaa mange af de Byer, som havde hørt under Klosteret¹⁾. Ogsaa en Del Hovedgaarde har efterhaanden skiftet Navn, eller, idet Byer nedlagdes ved Hovedgaardens Oprettelse, forsvandt Byernes gamle Navne og Hovedgaardernes traadte i Stedet. Det gamle Hagenskov paa Fyen hedder saaledes nu Frederiksgave; Holckenhavn har tidligere turvis heddet Kogsbølle, Ulfeldsholm, Ellensborg og Nygaard; af Landsbyen Thostrup er opstaaet Hovedgaarden Christianssø. Undertiden er noget af det ældre Navn blevet bibeholdt. Det fordums Bjørnholm er saaledes blevet til Høgholm, og Høgsted eller maaske Høgsted Mark er blevet til Høstemark²⁾. Til

¹⁾ O. Nielsen, Codex esromensis, Kjøbenhavn 1880—81. 293.

²⁾ De danske Stednavne ere her, for at undgaa vidtløftige Betegnelser, skrevne paa samme Maade som i *Trap*, Statistisk-topographisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark, 2. Udgave, Kjøbenhavn 1872—1879, de sønderjydske som i *Trap*, Statistisk-topographisk Beskrivelse af Hertugdømmet Slesvig, Kjøbenhavn 1864, og de Steder, som ere nævnte i hine Værker, og hvis Navne vedrøre det her omhandlede, ere tagne i Betragtning. For de øvrige Landes Vedkommende har der i Reglen blot kunnet tages Hensyn til de vigtigste Landsbyer og ikke til Gaardene og andre mindre Bosteder, som ikke findes nævnte i de større, topografiske og statistiske Værker. Af saadanne er særlig benyttet *Højer*, Konungariket Sverige, Stockholm 1875—1883, *Kraft*, Topographisk statistisk Beskrivelse over Kongeriget Norge, især 2. Udgave, Christiania 1840—42, *Neumann*, Das deutsche Reich, Berlin, 1874, og de paagældende Stednavne ere skrevne paa samme Maade som i hine Værker. For de øvrige Lande er benyttet forskellige Udarbejdelser,

disse Ombytninger eller Omdannelser er der taget Hensyn i det følgende, for saa vidt der havdes Oplysning om dem. I det Hele taget er det dog kun forholdsvis faa Navne, som ere blevne underkastede saadanne,

De Vanskeligheder og Tvivl, som ere forbundne med at erkende et Stednavns oprindeligere Form, naar det blot har været underkastet de almindelige, i Sprogets Udvikling begrundede Ændringer, gælde dog som oftest langt mindre den Del af Navnet, der maa betragtes som dets Endelse, end den Del, der udgør Begyndelsen.

De allerfleste danske Stednavne og tilsvarende fremmede i Lande, hvor der tales et med dansk nærmere beslægtet Sprog, bestaa eller have bestaaet af to Led, af hvilke det sidste, Endelsen, Artsordet eller Grundordet, som det i Reglen er kaldt, betegner, hvad det er for en Genstand, Navnet gælder, medens det første Led, Begyndelsen eller Bestemmelsesordet, som dette er kaldt, nærmere angiver en eller anden Ejendommelighed ved Stedet, deriblandt ofte, hvem det har tilhørt, hvem der har været bosat der, eller hvem det er opkaldt efter. I Stednavne som Petersgaard, Strandby, Højbjerg betegner Artsordet, at Navnet gælder eller har gældt en Gaard, en By, en Højde, og Bestemmelsesordet angiver den Omstændighed, der er tilføjet som nærmere Betegnelse.

Det følger af sig selv, at der i Stednavnene træffes mangfoldige Bestemmelsesord, medens det enkelte ofte kun forekommer i et ringe Antal Tilfælde. Omvendt træffes langt færre Artsord; men det enkelte gentages stundom særdeles mange Gange. Indskrænkes Undersøgelsen af den geografiske Udbredelse af visse Stednavne til saadanne, som have det samme Artsord, eller, hvad der vil sige det samme, som tilhøre visse Stednavnklasser, og derhos til Klasser, hvis Artsord

hvorhos en Del Navne ere tagne af Kort. Saa vidt mulig er der taget Hensyn til Stednavnenes gamle Skrivemaader, og, hvor saadanne ere gengivne, er Kilden for Danmarks Vedkommende, naar ej andet er anført, de Generalstabens tilhørende Samlinger, for hvis Benyttelse samt anden Hjælp der herved bringes megen Tak. For de øvrige Landes Vedkommende, er Kilden dels de ovenfor anførte Værker, dels andre, der ere citerede. Dog er der i det Hele ikke taget Hensyn til de Egne, hvortil Navnene ere bragte ved Kolonisation i den nyere Tid, derfor ej heller til Landene udenfor Europa. — Hvor et Navn er skrevet uden Tilføjelse, gælder det en By med eller uden Kirke. Gælder Navnet en Gaard eller en Samling af Gaarde, som ikke er en By, er der til Navnet føjet Gd. eller Gde.

træffes hyppigt, vil der vel ikke ganske kunne undgaas Fejl; men disse ville dog være færre, end naar Undersøgelsen foretages med Hensyn til de fuldstændige Stednavne. I det langt overvejende Antal Tilfælde have de Omdannelser, som Navnene have været underkastede, derhos mindre paavirket Artsordene end Bestemmelsesordene.

Alligevel vil der fremtræde ikke faa Vanskeligheder, som det følgende, hvor de enkelte Stednavnsklasser omhandles, vil vise.

En særlig Vanskelighed gælder dem alle under ét, nemlig den, at det stundom bliver vanskeligt at afgøre, til hvilken Stednavnsklasse et Navn rettelig bør henføres, idet Artsord undertiden, i det mindste tilsyneladende, ere blevne ombyttede, som det viser sig af de Skrivemaader, der haves for Navnet i gammel og nyere Tid. Som et Eksempel kan fremdrages Navnet Voldborg Herred, hvis ældste Skrivemaade er Walbyshæreth V.¹⁾, medens det derpaa findes ændret til Walburhæret 1307, Walburshæreth 1334²⁾, Walburgshæret B. o. lign.³⁾. En Del andre Eksempler findes fremsatte af Nygård i hans Afhandling om uorganiske Lyddannelser i Stednavne⁴⁾. Disse Fremtoninger ere dog ikke ejendommelige for Danmark, men træffes af og til ogsaa udenfor samme. En nærmere Betragtning af de Aarsager, som kunne formodes at have fremkaldt dem, vilde her dog føre for vidt, og det vil være tilstrækkeligt at fremdrage, at i de allerfleste Tilfælde stemme de gamle Skrivemaader, hvor saadanne haves, dog overens med Nutidens, hvad Artsordene angaar, saa at Sandsynligheden er for, at Nutids-Artsordet er det rette, naar gamle Skrivemaader mangle. I det følgende er den ældste Skrivemaade betragtet som afgørende, naar den ikke stemmer med Nutidens, og begaas der muligt en Fejl ved et eller andet Navn, hvis gamle Skrivemaader ikke haves, vil denne dog have mindre Betydning ved den Undersøgelse, som her skal foretages, i det den hovedsagelig hviler paa en Betragtning af Klasserne i deres Helhed og fortrinsvis tager Sigte paa de Egne eller Strøg, hvor Navnene af hver Klasse især træffes talrigt. Dette vil ogsaa raade Bod paa,

at der selvfølgelig hist og her er forsvundet Steder, hvis Navne kendes af gamle Skrifter, men hvis nøjagtige Beliggenhed nu ikke kan oplyses.

En Del af de Artsord, som forekomme i de danske Stednavne, er Benævnelser paa forskellige Slags Jordsmon, saaledes Skov, Hede, Høj, Bjerg, Aa, Sø, Mose o. s. v., og enten betegne de Navne, som indeholde saadanne Artsord, endnu virkelig Genstande, som de nævnte, eller Navnene ere i Tidens Løb gaaede over til at betegne Bebyggelser, som have faaet Navnene overførte paa sig. En anden Del af Artsordene betegner derimod fra først af alene Bebyggelser, og de ere enten Ord, som endnu forekomme i Sproget med vistnok omtrent den oprindelige Betydning, som Hus, Gaard, Borg, By, eller som vel endnu ligeledes forekomme, men med en mere ændret Betydning, som Hjem, Sted, Bo, Belle, Toft, eller endelig som ere gaaede næsten helt af Brug, saaledes Torp. Til disse maa endnu føjes nogle, som nutildags kun betegne Bebyggelser, men som dog vistnok oprindelig, ligesom det i Benævnelsen paa Boliger ofte forekommende Ord Ager, ikke have været uden en vis Forbindelse med Jordsmonnet, nemlig Artsordene Ing, Lev, Løse og Rød.

Undersøgelsen af den geografiske Udbredelse af visse Stednavnsklasser er her begrænset til kun at gælde dem, der betegne Bebyggelser, og hovedsagelig til de fem Klasser, der indeholde Artsordene Hjem (i danske o. fl. Navne oftest ændret til Um), Ing, Sted, Lev og Løse.

Disse ere valgte, fordi de ere saa gamle, at de i Danmark sandsynligt ere gaaede ud af Brug, allerede da Kristendommen blev indført her i Landet eller i alt Fald kort Tid derefter; thi, om der end overordentlig sjældent kan findes et dansk Stednavn af hine Klasser, som i det mindste tilsyneladende danner en Undtagelse, saa findes der dog ellers intet, hvor der i Forbindelse med hine Artsord træffes et Bestemmelsesord, som har Hentydning til kirkelige Forhold, er et Helgennavn eller et Personnavn, der paa viselig er kommet i Brug efter Kristendommens Indførelse, saaledes som det allerede er fremdraget af Nygård med Hensyn til Endelserne Lev og Sted¹⁾. Udenfor Dan-

¹⁾ V. betegner her og i det følgende Valdemars Jordebog fra c. 1231 (O. Nielsen, Valdemar den Andens Jordebog, Kjøbenhavn 1873).

²⁾ O. Nielsen, Codex esromensis.

³⁾ B. betegner her og i det følgende de roskildske Bispers Jordebog fra c. 1370 (Script. Rer. Dan. VII).

⁴⁾ Blandinger, udgivne af Universitets-Jubilæets danske Samfund. II. 84 flg.

¹⁾ Afh. i Hist. Tidsskr. 7. I. 90. — Af danske Navne, som vilde være Undtagelser, er det ikke lykkedes mig at finde flere end Kirkeløse Hus i Blidstrup Sogn paa Sjælland og Ibsted Gde. paa Jegindø; men den Vægt, som der maa tillægges Forekomsten af disse Navne, kan vistnok bestrides. Ogsaa Navnet Nysted synes at være en Undtagelse, idet Bestemmelsesordet Ny ellers aldrig findes

mark er Forholdet næppe anderledes i de nordiske Lande, undtagen for saa vidt som Artsordet Sted vistnok har holdt sig længere i Brug i hine Landes mere afsides Egne, saa at der der snarere kan træffes et og andet ægte Navn af denne Klasse, indeholdende et Helgennavn, f. Eks. Simonstad Gd. i Raabygdelaugets Fogderi i Norge¹⁾. I det sydlige Udland og i England træffes derimod adskillige Navne, især af Klassen Hjem, som indeholde Bestemmelsesord, der minde om kristelige Forhold. Der findes saaledes en Del Bischofsheim og Kirchheim i Tyskland, hovedsagelig dog kun i de sydligere Egne, og i England findes lignende, saaledes Abbotsham, Kirkham, Bispham o. s. v. Dette kan dog forklares ved, at Kristendommen er indført meget tidligere i hine Lande end i Danmark. For Englands Vedkommende skulde det endog synes, at Klassen Hjem har holdt sig i Brug i Stednavne endog langt ind i de os nærmere liggende Tider; thi der træffes Navne som Petersham i Surrey, Harrietham i Kent, Georgeham i Devonshire; men i det mindste de to første ere misvisende, da de findes skrevne Piterichesham 933 og Hærigeardehamme c. 950²⁾. Der kendes ikke gamle Skrivemaader for det sidste. Det kan ogsaa bemærkes, at medens der næppe i de danske Stednavne, som have de fremdragne Endelser, findes noget Bestemmelsesord, som hentyder til Haandværk og lignende, findes der stundom saadanne i det sydlige Udland, saaledes Schmidheim og Schmidham samt flere

som Led i Stednavnene af de nævnte Klasser. Beliggenheden af Nysted er dog anderledes end af de øvrige Steder med Navne af Klassen Sted, og ejendommelige Forhold maa have gjort sig gældende. — Som et Stednavn, der vilde bevise, at Lev har været brugt efter Kristendommens Indførelse i det ældre Danmark, findes anført det skaanske Anderslöf, idet Bestemmelsesordet er antaget at være Andreas (*Falkman*, Ortsnamnen i Skåne, Lund 1877, *P. Lauridsen*, Afh. i Aarbog for dansk Kulturhistorie 1899. 106). Gamle Skrivemaader mangle; men dog turde det være sandsynligst, at Bestemmelsesordet er et ikke-kristeligt Personnavn, som Arndor, der ogsaa findes skrevet Andor. — Maarum, skrevet Marthene V., Maarthem 1339 o. s. v. er af mig tidligere udledet af Personnavnet Marta. Det er dog utvivlsomt rigtigere af O. Nielsen udledet af det olddanske Personnavn Marth (*O. Nielsen*, Olddanske Personnavne Kjøbenhavn 1883. 65; jvf. Blandinger etc. I. 338).

¹⁾ Våmb i Skaraborgs Län findes ogsaa kaldt Vårfruhem. Det sidste hidrører dog fra en nyere Tid (*Sidenbladh*, Sveriges Härads- och Sockennamn granskade, 2dra upplagan, Stockholm 1873. 115).

²⁾ *Kemble*, Codex diplomaticus etc. London 1839—1848. *Thorpe*, Diplomatarium etc. London 1865.

Mühlheim o. lign. i Tyskland. Særlig i de Dele af Østerrig, hvor der tales tysk, er der flere lignende Navne. Der findes ogsaa her et Schmieding. I Tyskland findes et Mühligen og et Mühlstedt.

I det Hele taget er dog Antallet af saadanne Navne omtrent forsvindende i Sammenligning med det uhyre Antal af Navne, som høre til de fremdragne fem Stednavnsklasser, og de kunne ikke rokke den Anskuelse, at Navnene af hine Klasser ere meget gamle og overalt næsten gaaede af Brug henved Aar 1000.

De fem Navneklasser opløse sig med Hensyn til den geografiske Udbredelse videre i tre Grupper, af hvilke den ene indeholder Klasserne Hjem, Ing og Sted, den anden Klassen Lev, og den tredje Klassen Løse. De to sidste have nemlig en forholdsvis meget begrænset og indbyrdes noget forskellig Udbredelse.

Klasserne Hjem, Ing og Sted have en særdeles stor Udbredelse, idet de findes i omtrent alle Lande, hvor der tales et med dansk nærmere beslægtet Sprog. De træffes i det store Hele, foruden i de nordiske Lande, i Tyskland, i de Dele af Østerrig og Schweiz, hvor der almindeligt tales Tysk, i Nederlandene, en Del af Belgien og af Nord-Frankrig, i Luxemburg samt i Storbritannien, dog er der indenfor disse Omraader nogle Grænser, som de omtrent ikke overskride. I Norge og Sverig gaa de vel langt imod Nord, men de standse her og endnu tydeligere i det indre af den skandinaviske Halvø, hvor den finske eller lappiske Befolkning er eller har været særlig fremtrædende. I Tyskland findes de kun meget sparsomt i Kongeriget Sachsen og næsten ikke i de Øst for Elben liggende Egne eller overhovedet i dem, som bleve indtagne af de slaviske Folkestammer, der formentlig alt i det 3. Aarhundrede naaede Oder og i det 5. til 7. trængte frem til Elben og over denne dels henimod Saale og dels til Trave og videre i Holsten. Mod Syd standse de tilsvarende, uden at nøjagtige Grænser kunne fastsættes, der, hvor romanske og slaviske Folkefærd mødes med tyske¹⁾.

Som det følgende vil vise, ere Klasserne Hjem, Ing og Sted dog ingenlunde udbredte paa ensartet Maade i de ovennævnte Lande eller Landsdele, og navnlig er der en ikke ringe Forskel i saa Henseende mellem Klasserne Hjem og Ing paa den ene Side og Klassen Sted paa den anden.

¹⁾ At Forekomsten af Klassen Ing formenes at kunne paa-vises nogle Steder længere mod Syd, i Nord-Italien, Savoyen, Mellem- og Syd-Frankrig, behøver blot at anføres.

Klasserne Hjem og Ing.

Klasserne Hjem og Ing følges i Reglen ad, saa at de ikke mangle i nogen betydeligere Landstrækning indenfor de foran nævnte Omraader; men i de fleste af disse findes der dog visse Egne, i hvilke den ene træder stærkt tilbage for den anden, saa at de der ikke findes jævnsides i et nogenlunde ligeligt Antal.

Inden dette omhandles nærmere, vil det dog være rigtigst at dvæle et Øjeblik ved, hvorvidt det maa synes berettiget at ansé dem som virkelige Stednavnsklasser, og at betragte de Former, med hvilke de træde frem i de forskellige Lande.

Medens omtrent alle, som have undersøgt Stednavne, ere enige om, at Grundbetydningen af Ordet Hjem er Hjemsted, Bolig, Gaard eller lignende¹⁾, er det blevet fremsat af enkelte, at det ikke skulde særlig tage Sigte paa den menneskelige Bolig, men snarere paa et Hjemsted for visse Naturforhold eller visse Frembringelser²⁾. Dette kan dog næppe være rigtigt. Det kan maaske være, at Heimr eller Heima i nordiske Oldskrifter er benyttet paa den angivne Maade; men i Stednavnene maa Forholdet være et andet, herhjemme saa vel som udenlands. Sammenstilles nemlig danske Navne, som høre til denne Klasse, med lignende fremmede eller med Navne, der høre til andre Klasser, men have samme Bestemmelsesord, da kan der ikke tvivles om, at Bestemmelsesordene ofte ere Personnavne, der vel hyppigst ere saa gamle, at de ikke kendes af skrevne Beretninger, men dog ogsaa til Dels ere bekendte paa hin Maade og opfattede som saadanne af andre³⁾, og i saa Tilfælde er det saa godt som umuligt, at Hjem ikke skulde betegne en Bebyggelse. Naar der som et Eksempel, der skulde kunne begrunde den modsatte Anskuelse, findes anført et Stednavn som Kornhem, nu Kornum, og dette forklares som betydende Kornegnen, da ligger det dog nærmere at betragte Bestemmelsesordet som et Personnavn, thi et saadant Navn findes i et middelalderligt Skrift⁴⁾, og det forekommer i andre Stednavne, hvor en lignende Forklaring ikke kan passe, som Korning, Kornerup i Danmark, Konstad Gd. i Norge, forhen

skrevet Kornastaðir¹⁾. Lignende Betragtninger vilde kunne anstilles om andre, som tilsvarende Eksempler fremsatte Stednavne.

Gaa vi da ud fra, at Hjem virkelig danner en Stednavnsklasse, som fra først af forudsat, viser sig den Mærkelighed, at dette Ord næppe fremtræder i denne Form i Danmark i flere end et eneste Navn (Gudhjem). Oftest er Ordet i danske Navne omdannet til Um, Om og lignende. Dette er dog ikke særegent for Danmark, idet tilsvarende forekommer i et langt større, geografisk Omraade.

Vende vi Blikket mod Nord, da findes paa den skandinaviske Halvø Formerne Um og lignende blandede med Hem og lignende. I Norge er Formen Um den almindeligt forekommende i det søndenfjeldske, medens i det vestenfjeldske Eim, Heim og Em ere de sædvanligste Former, og i det nordenfjeldske Um træffes mindst ligesaa hyppigt som Em. I Sverige ere Formerne Hem og lignende ikke sjældne i Elfborgs og Skaraborgs Län, samt paa Gotland, især paa sidstnævnte Sted; men paa intet af dem mangler ganske Formen Um. Derimod er denne sidste næsten den eneste forekommende i Skaane, Halland, Gøteborgs och Bohus Län, samt Värmlands Län. Ingen af Formerne synes at forefindes længere fremme mod Øst og Nord i Sverige, fra Örebro og Vestmanlands Län at regne, dog med nogle Undtagelser hist og her (saaledes Salem og Markim i Stockholms, Helgum og Bodum i Vesternorrlands Län). Begge Former findes i Östergötlands og Kalmar Län; men dels i disse og endnu mere i Jönköpings Län og Bleking erstattes baade Endelserne Hem og Um og lignende af Endelsen Rum, der ogsaa træffes i Skaane og muligvis endnu, men tvivlsomt, har en Forgrening i nogle sjælandske Navne. At Endelsen Rum virkelig danner en særlig Klasse, som kun har det nævnte, lille Omraade, synes bestemt at fremgaa af enkelte Navne, saasom Algutsrum, Høgsrum og Virserum i Kalmar Län, der findes skrevne Asgutsrum og Høgsrum 1263 og 1346, Widhersrum 1418.

Paa Island er Klassen Hjem kun at finde i yderst faa Navne (saaledes Baldursheimr Gd., Meðalheimr Gd., Sólheimar Gde.¹⁾), ligeledes paa Færøerne (Leinum, Husum?).

Vendes Blikket mod Syd træffes Formen Um som den sædvanlige i Sønderjylland. Den fortsætter

¹⁾ Om Anvendelsen af Stednavnsklassen i England til at betegne, hvad der nærmest vilde være at kalde et Gods, se *Seebohm*, *The english village community*, London 1883. 126 fig., 253 fig.

²⁾ *J. Steenstrup*, *Afh. i Hist. Tidsskr.* 6. VI. 369; *P. Lauridsen* l. c. 82.

³⁾ *O. Nielsen*, *Olddanske Personnavne*. — Borum, Ranum, Oddum o. fl.

⁴⁾ *O. Nielsen*, *Olddanske Personnavne*.

¹⁾ Norges Land og Folk. XVI. 2. S. 326, 352.

²⁾ *Kålund*, *Bidrag til en historisk-topografisk Beskrivelse af Island*, Kjøbenhavn 1879—82.

sig derefter gennem det vestlige Holsten, hvor Klassen dog i det Hele kun er sparsomt fremtrædende, og Provinserne Hannover, dels noget ind i Braunschweig, Oldenburg og Egnene ved Merseburg, dels mod Vest ind i Westfalen og Rhinegnene, Distrikterne Köln og Düsseldorf medregnede. Den gaar derfra ind i Nederlandene, i hvis nordlige Ländskaber den forekommer, især i Friesland, og derfra videre med Forgreninger ind i Nord-Brabant (Berlikum, Woerkum) samt Limburg (Ottersum) og de tilgrænsende Provinser i Belgien.

Syd for Ums Grænselinie i Tyskland og i Nærheden af denne blandet med Um fremtræder Formen Heim. Denne er derpaa ene forekommende i Tyskland og de Dele af Schweiz, hvor Tysk er Folkesproget, med Undtagelse af nogle Egne i Øvre- og Nedre-Bayern. Den forekommer, men kun sjældent, i Østerrig og erstattes her, ligesom i de nævnte bayerske Egne, som oftest af Formen Ham.

I Nederlandene træffes allerede i de nordligere Egne Formerne Ham, Hem og lignende blandede med Formen Um, stundom, men sjældent, ogsaa med Heim, efter at Ham allerede har begyndt at vise sig i Oldenburg. Sydligere blive Formerne Hem og Em de sædvanlige og strække sig i Nærheden af Kysten gennem Vest-Flandern, hvor Navneklassen Hjem træffes meget hyppigt, ligesom i den større Del af Øst-Flandern, ind i Frankrig (Ebblinghem, Øst for St. Omer, Westrehem, Sydvest for Airo, Bayenghem, Vest til Syd for St. Omer, o. m. fl.), saa at de naa forbi Boulogne i Egne, hvor Folkesproget endnu i Middelalderen var flamsk. Nogle faa Navne, til Dels med stærkt ændrede Former, findes ogsaa i Normandiet (f. Eks. Etréham og Caen, skrevet Cathim 1027, Cadum 1040, ogsaa Catheim, Caam og Quaam¹⁾).

I England er Formen Ham næsten ene forekommende. Stednavne med denne Endelse ere meget hyppige i de østlige og sydøstlige Grevskaber, mindre hyppige i Midten af Landet, hvor de dog naa lidt ind i Wales (Wrexham i Denbighshire, Dinham i Monmouthshire), samt i de nordøstlige og sydvestlige Grevskaber, i hvilke sidste de endnu træffes i Cornwall. De forekomme sjældent i de nordvestlige Grevskaber (Cumberland og Westmorland). I nogle faa Navne i det nordlige synes Endelsen forkortet til Am (f. Eks. Aeklam i Yorkshire, Farlam i Cumberland). Ogsaa Om og Um synes nogle sjældne Gange at forekomme her (saaledes Harum i Yorkshire, Lathom i Lancashire, Millom i Cumberland). Af de

meget faa Navne af Klassen Hjem, som findes i Skotland, især i det sydligste, have flere Former Ham, men ogsaa nogle, især i de England nærmest liggende Egne, Former som de ovenfor nævnte engelske (saaledes Ancrum, Ednam, Hownam, Oxnam, alle i Grevskabet Roxburgh). I Irland findes kun yderlig faa Navne, alle med Endelsen Ham (saaledes Kilmainham i Grevskabet Dublin, Mainham i Kildare, Ogham i Sligo).

Den i Danmark hyppigste Form Um og lignende indtager saaledes et stort Omraade, mellem Hem og lignende i nogle Egne mod Nord, Heim, Ham og lignende i Syd og Vest. De gamle Skrivemaader af Navne i Danmark og andre Lande pege dog hen paa, at Formen Um i Reglen er af forholdsvis ung Alder.

Formen Um har stundom givet Anledning til den Forklaring, at den var at betragte som en Kasusform af Bestemmelsesordet. I nogle ganske faa Navne kan dette mulig være rigtigt; men den store Mængde af Navne, af hvis gamle Skrivemaader tydelig ses, at Endelsen i sin Tid har svaret til Hjem, viser, at dette kun højest undtagelsesvis kan være Tilfældet¹⁾. Der findes tillige i Norge ikke faa Navne, der i deres gamle Stavelsesmaader besidde Kasusformen, men hvor denne er forladt, som Navnene nu findes, f. Eks. Gaardene Lea, Rjoe og Malle i Jæderen og Dalernes Fogderi, for hvilke der haves de gamle Skrivemaader á Lædom, á Rjóðum, á Mallum, Gaardene Aakre og Hervik i Ryfylke Fogderi, hvis Navne findes skrevne á Akrum, á Hervikum²⁾ o. s. v. Selv i Navne, hvor man snarest skulde vente at finde en Kasusform, som i Husum, der for den sjælandske Bys Vedkommende er skrevet Hwsum B., kan der findes et Personnavn. Der haves jo saaledes her i Landet en Landsby og flere Gaarde, der have Navnet Husted, der findes her Husby og Huseby, og lignende findes ogsaa udenfor Danmark.

Stednavnsklassen Ing findes, som alt foran nævnt, stedse i de samme, større Landomraader som Klassen Hjem, og hvad Formen angaar, kun lidt ændret, idet der hovedsagelig kun fremtræder Formerne Ing, Inge og Ingen. Ligesom Ing og Inge findes blandede i Danmark³⁾, findes de begge i Norge og Sverig, Ing

¹⁾ Fabricius, Danske Minder i Normandiet. Kbh. 1897. 275.

¹⁾ Jvfr. O. Nielsen, Afh. om Stednavne med Endelsen Um, i Blandinger, udgivne af Universitets-Jubilæets danske Samfund. I. 186 flg.

²⁾ Norges Land og Folk. XI. — Nogle færøske Navne med Endelsen Um maa dog anses som fremsatte i Hensynsform, ifølge Oplysning af Kaptajn Carl Rimestad.

³⁾ Der kan ogsaa en meget sjælden Gang træffes et Navn med

hyppigst i det første, Inge i det andet, og her gaaende langt ud over de Grænser, indenfor hvilke Hjem træffes, idet Klassen Ing vel er sjælden i nogle af de midtre Län, hvor ogsaa Hjem mangler, nemlig Vestmanlands og Stora Kopparbergs Län, men derimod ikke i Örebro, Södermanlands, Upsala og især Stockholms Län, hvorhos den, for største Delen ved Kysten, træffes endnu nordligere hist og her. Den forekommer ogsaa, men sjældent, paa Ålandøerne, hvorfra Svenske synes at have fordrevet Finner og Lapper alt i den hedenske Tid, og som derfor, hvad Stednavne angaar, stille sig omtrent jævnsides med Sverig. Fra Ålandsøerne eller Sverig synes nogle faa Navne af Klassen Ing overførte til Finland, ligesom ogsaa maaske et Par der kunde høre til Klassen Hjem (Botom, Pörtom). I Norge, hvor Klassen Ing kun forekommer sjældent, findes undertiden Navne med Endelsen Ingen (saaledes Erringen, Gd. i Rakkestad, Heggen og Frøland Fogderi, Rømmingen Gd. i Jarlsberg Fogderi, Fyllingen Gd. i Nordhordlehn og Vosse Fogderi, o. fl.).

Der findes paa Færøerne nogle faa Navne, som vist høre til Klassen Ing (f. Eks. Funding), derimod næppe noget paa Island.

Sydpaa findes Ing og Inge blandede i Sønderjylland. I Holsten er Klassen forholdsvis sjælden, holder sig vel især til det vestlige, men træffes dog ogsaa i Midten af Landet. Den fremtræder oftest med Formen Ing, undertiden ogsaa med Formen Ingen, som derefter er den sædvanlige i den større Del af Tyskland. Ingen findes noget blandet med Ing i Hannover, og den sidstnævnte Form er omtrent ene forekommende i Øvre- og Nedre-Bayern, samt Øvre-Pfalz, forekommer til Dels i Middel-Franken og endnu i det baade paa Klasserne Ing og Hjem meget fattige Øvre-Franken.

I Schweiz findes alene Formen Ingen, der træffes næsten overalt og ikke sjældent, hvor Folkesproget er tysk. Den gaar helt op i de høje Bjergegne, medens Hjem holder sig til det lavere Land mod Nord. Saaledes kan nævnes Meiringen ved Aars øvre Løb. Den overskrider endog Berneralperne, saa at der i den øverste Del af Rhonedalen ikke langt fra Furka-Passet, træffes nogle (Reckingen, Gluringen, Blitzingen o. fl.). Derimod findes der ingen i den øvre Rhindal, overhovedet ikke i Graubünden, og først i Nærheden af Rhinens Udløb i Bodens See findes der nogle, dels paa schweizisk Grund (f. Eks. Leuchingen), dels paa øster-

rigsk (Meining), hvornæst Klassen Ing ogsaa træffes i Illaldalen i Vorarlberg (Nenzing, Thüringen), men saa ikke gaar længer ind i Tirol paa denne Side.

Den forekommer ogsaa meget hyppig i Østerrig, hvor der er tysktalende Befolkning, og her næsten alene med Formen Ing, idet Ingen kun findes indblandet nogle faa Gange i Øvre-Østerrig. Her findes ellers Ing særdeles ofte ligesom i Salzburg, ret hyppig i Nedre-Østerrig, stundom i Steiermark og Kärnten, hvor slaviske Navne ellers ere de sædvanligste, sparsomt i Tirol. Mærkelige ere, hvor Slaver og Tyske leve blandede, de ikke faa Steder, som have Dobbelt-navne, det ene, som det synes, dannet af Tyske ved Hjælp af Endelsen Ing, saaledes som der vil findes Eksempler paa i det følgende. Dog findes der ogsaa Navne med Endelsen Ing, for hvilke der ikke haves en slavisk Form, og som synes ægte, saaledes Siebing, Trössing o. fl. i Steiermark.

I Landene Vest for Tyskland er Ingen nu den almindelige Form, dog findes ogsaa her enkelte Navne med Formen Inge (f. Eks. Kloetinge, Kruininge, Wemeldinge paa Zuid-Beveland), og den samme Form træffes ogsaa stundom i gamle Skrivemaader af Navne, hvis Endelse nutildags er Ingen, vekslede med denne. Saaledes haves for Beuningen ved Nijmegen Skrivemaaderne Boninge 1100, Boninghen 1148, for Wesingen i Gelderland Wesinga og Vesinghen 11.. og 12.., for Millingen i Gelderland baade Millingen og Millingi 720¹). I England er Ing den sædvanlige Form, dog træffes ogsaa en sjælden Gang Inge (saaledes Lockinge i Berkshire, Cowlinge i Suffolk, Buckinge, Sellinge o. fl. i Kent). I Skotland, hvor der kun findes yderst faa Navne af denne Klasse, indeholde disse ligeledes Formen Ing (f. Eks. Stirling i Grevskabet Stirling, Crailing i Roxburgh). I Irland synes Klassen aldeles at mangle.

Alle Stednavne, der have Endelsen Ing eller lignende, kunne dog ikke ved en geografisk Betragtning sammenfattes i en eneste Stednavnsklasse; thi Endelsen fremtræder aabenbart i Stednavnene paa en ikke lidet forskjellig Maade.

Flere have søgt Forklaringen af Endelsen Ing og lignende deri, at den blot skulde betegne et Sted, som beboedes af Efterkommere af en Person, hvis Navn Bestemmelsesordet angiver, eller som han ejede eller havde en eller anden Rettighed til, saaledes at der ikke ved Stednavnet skulde være betegnet nogen be-

Endelsen Ingen, gældende en Bebyggelse, saaledes Odlingen Gd., Sletingen Gde. og Huse.

¹) Nomina geographica neerlandica, Amsterdam o. fl. St. 1885—93. II. 111; III. 275, 189.

stemt Genstand, som Bolig, Hjem eller Jord af en eller anden Beskaffenhed. Ogsaa paa anden Maade er Ing betragtet som Afledningsendelse¹⁾.

Dette kan dog i Almindelighed næppe være rigtigt, i alt Fald for Danmarks Vedkommende; thi det vilde være i Strid med den Maade, paa hvilken Navnene af alle andre Klasser vare dannede, naar Stednavnet saaledes alene skulde bestaa af et Bestemmelsesord.

Dog kan denne Anskuelse være berettiget i nogle enkelte, sjældnere Tilfælde, især naar der er Tale om Landskaber, Landstrækninger og lignende, hvis Navne ende med Inge eller Ingen. Flere saadanne forekomme i Landene Syd for Danmark, og for et af disse, Lothringen, bekræfter Historiens Vidnesbyrd, at Navnet er opstaaet paa den angivne Maade, idet Landet er opkaldt efter Kejser Lothar og har faaet sit Navn som en Betegnelse for samme og flere tilgrænsende Landskaber, der blev ham til Del tilligemed Italien ved Forliget i Verdun 843. Herhjemme ere dog Stednavne, der synes dannede paa denne Maade, endnu langt sjældnere end i Tyskland. Der findes næppe mange flere end Hummingen (eller Humminge Land), Skallingen, Ejlinge, en lille Ø ved Fyens Nordkyst, og Tysinge, en stor Mose ved Tølløse²⁾, med mindre man til dem vil henregne Stednavnet Almindingen, som dog er dannet paa en noget anden Maade og egentlig er et almindeligt Ord, der ogsaa træffes i Formen Almenning og i øvrigt er mærkeligt ved sin overordentlig store Udbredelse som Stednavn lige fra Island og Norge til Syd-Tyskland og Schweiz. I Sønderjylland synes Gjeltung at være et Navn af samme Art, da det i gammel Tid betegnede et helt Distrikt, der indbefattede hele Angels Østspids, omtrent Sognene Gjeltung og Kappel³⁾.

Hine Navne maa selvfølgelig undtages ved en almindelig Betragtning af Stednavnsklassen Ing. Foruden dem maa undtages de Navne paa Bjerge, Søer og Vandløb, der paa en Maade ere tilsvarende, idet de have Endelsen Ing eller Ingen, medens Oprindelsen til Navnene dog næppe kan være den samme som til de ovenfor nævnte. Saadanne Navne ere ikke ganske ualmindelige i Norge og Sverig, idet især adskillige Søer ere benævnte saaledes (f. Eks. Tufingen og Hyllingen i Guldalens Fogderi, Tydingen, en Sø 3 Mil Nord for Kristianstad, Yddingen, en Sø 2 1/4 Mil Sydøst for Malmø, o. s. v.). I Tyskland og tilgræn-

sende Lande ere disse Navne sjældne, men forekomme hist og her, især som Benævnelser paa Bjerge (saaledes Blöeszling i Schwarzwald, Miesing i de bayerske Alper, Hoehgolling i Tauernkæden o. s. v.)⁴⁾. Sandsynligvis ere de Navne, som gælde lignende Genstande og ende med Ung eller Ungen tilsvarende; men i det Hele synes der ikke at forekomme denne Slags Navne i Danmark.

Endnu maa anføres som Undtagelser fra Stednavnsklassen Ing de forholdsvis talrige Navne, i hvilke Ing eller lignende ikke forekommer som Endelse, men som Mellemlid, f. Eks. Navnene Børstingerød, Vallingrød, Helsingør. Dette følger egentlig af sig selv, da det er Navnets Endelse, som bestemmer den Klasse, til hvilken det bør henføres; men hine Navne ere undertiden forklarede som bestaaende af tre Led, ligesom f. Eks. et Navn som Strandbygaard aabenbart er sammensat af Strand, By og Gaard, og de vilde i saa Fald pege hen paa, at de havde deres Oprindelse af et Navn af Klassen Ing. Dette synes dog urigtigt; thi det er sandsynligst, at der ved Stavelsen Ing eller lignende, ligesom i de foran omtalte Landskabsnavne, er betegnet et Slægts-, Hjemsteds- eller Stammeforhold paa samme Maade, som naar der nu siges en Skaaning, en Samsing, en Falstring til Betegnelse af den Landsdel, hvor en Person har sit Hjemsted. Samtidig henlede de dog Opmærksomheden paa, om ikke en Del af de Navne, som nu have Endelsen Ing skulde være opstaaede ved, at det sidste Led var bortfaldet i Tidens Løb, og at der saaledes vilde begaaes en Fejl, naar de betragtedes som ægte Navne af Klassen Ing. Dette synes dog lidet sandsynligt; thi vel kan der en sjælden Gang blandt fremmede Navne findes et enkelt, hvor ifølge gamle Skrivemaader en saadan Bortfalden af det sidste Led synes at have fundet Sted; men paa den anden Side findes der endog meget gamle Skrivemaader af talrige Navne, uden at der er Spor af en saadan Forkortning. Doultung og Marling i Somersetshire findes saaledes skrevne Dultung og Merling 725, Lyminge i Kent Liminge 689⁵⁾, Gisseltingen i Lothringen er skrevet Gisoulinga 786⁶⁾, Høngg i Schweiz Hoinga 820⁷⁾, o. s. v.

¹⁾ Der findes ogsaa nogle ganske faa Navne af lignende Art, men med Endelsen Um, saaledes Lesum og Ochum, Tilløb til Weser, Rottum, Tilløb til Donau i Württemberg.

²⁾ Kemble l. c.

³⁾ Witte, Deutsche und Keltoromanen, S. 70, Afh. i Beiträge zur Landes- und Volkeskunde von Elsass-Lothringen. III.

⁴⁾ Meyer, Afh. i Mittheilungen der antiquarischen Gesellschaft in Zürich VI. 139.

¹⁾ Saaledes af O. Nielsen i Blandinger etc. I. 254.

²⁾ Ifølge dets gamle Skrivemaader hører Navnet Taasinge ikke hid.

³⁾ O. Nielsen, Valdemar den Andens Jordebog. 126. Anm. 3.

Betragtes da alle de Navne, der nu have eller i deres gamle Skrivemaader have haft Endelsen Ing eller lignende og ikke ere undtagne ved det foregaaende, som ægte Navne af Klassen Ing¹⁾, og undersøges paa dette Grundlag den geografiske Udbredelse af Klasserne Hjem og Ing i Danmark og Sønderjylland, ses, at de vel ikke ganske mangle noget Steds, undtagen i nogle Dele af Jydlands Midte og paa de fleste mindre Øer, men at de ogsaa ere temmelig ulige fordelte der, hvor de forekomme.

Navnene af Klassen Hjem ere i det Hele taget sjældne paa Sjælland og Fyen. Foruden nogle ganske faa, der ere spredte enkeltvis i langt fra hverandre liggende Egne, findes der kun nogle lidt mere samlede paa Sjælland i et Strøg Øst og Vest for Furesø, paa Fyen Øst og Syd for Odense. De synes aldeles ikke at forekomme paa Laaland, Falster, Møen, Samsø, Langeland samt Ærø, og paa Bornholm ikke i et større Antal end ét. I Jydland findes de derimod hyppig i Egnene Nord for Limfjord, i Sallingland og i det Hele taget i Landskaberne paa Limfjords Sydside, Øen Mors undtaget. De ere endvidere talrige paa Jydlands Vestside og ikke sjældne paa Østsiden, undtagen i Landskaberne mellem Veile Fjord og Rigsgrænsen, hvor de næsten mangle. Mærkelig er deres, om end ikke just hyppige Forekomst hist og her inde i Jydlands Midte, saaledes især i Strøget mellem Silkeborg og Ringkjøbing over Herning, hvor de tillige med Navne af Klassen Ing o. fl. danne en Forbindelse mellem Østsidens og Vestsidens Navne. Nogle findes ogsaa langt inde i Midten af Jydland i Egnene omkring Skjern Aa og dens Tilløb. Der forekommer derhos et paa Læsø, men intet paa Fanø.

¹⁾ Der har ikke kunnet tages Hensyn til, at i nogle danske Navne Bogstavet T eller L, som findes foran Ing, muligt henhører til Endelsen, saa at den ikke bliver Ing, men Ting (Thing) eller Ling (Lyng). En bestemt Afgørelse lader sig ikke foretage i alle Tilfælde, men i Reglen maa en Fejltagelse anses som udelukket, enten ved, at Bestemmelsesordet maa formodes at være et Personnavn, — Halling er saaledes udledet af Halli, Hatting af Hatti (*O. Nielsen*, Olddanske Personnavne), eller ved, at der findes tilsvarende Stednavne i Lande, i hvis Sprog Thing og Lyng ikke have hjemme. — Ligesaa vanskeligt er det at afgøre, hvor meget der bør tages Hensyn til, at Endelsen Ind i flere Navne er gaaet over til at blive Ing, naar denne Ombytning kun fremgaar af en enkelt, gammel Skrivemaade, der muligt kan være urigtig. Her ere hine Navne som tvivlsomme ikke tagne i Betragtning, derimod vel de, med hvilket det omvendte har været Tilfældet, saaledes Birkende Gd., der er skrevet Byrkingi B.

I Sønderjylland er Forekomsten omtrent som Nord for Rigsgrænsen. De ere ret hyppige paa Vestsiden samt paa Øerne Rømø, Sild og Før, og gamle Optegnelser vise, at der ogsaa har været nogle paa de undergaaede Øer og i de undergaaede Landstrækninger udfor Vestkysten. De findes ogsaa paa Sønderjydlands Østside, dog mere sparsomt end i Nørrejylland, idet de for største Delen mangle paa de store Halvøer. De mangle paa Als.

Navnene af Klassen Ing ere almindelige paa Sjælland, Fyen, Laaland og Falster, findes, men kun sparsomt, paa Bornholm, Møen, Langeland, Taasinge og Ærø, derimod ikke paa Samsø. De forekomme ligeledes kun sparsomt i Vendsyssel og paa den lille jydsk Halvø, men ellers omtrent overalt paa Nørrejydlands Vest- og Østside, og til Dels i Midten, dog saaledes, at de ere meget talrige i nogle Egne og næsten manglende i andre. Der synes ikke at forekomme noget paa Læsø og Fanø.

I Sønderjylland findes de tilsvarende strøgvis, men sjældnere end i Nørrejylland. De mangle, ligesom Navnene af Klassen Hjem i betydelig Grad paa Østsidens Halvøer, derhos i Dänischwold, paa Vestsiden mellem Tønder og Husum og paa de store Øer udenfor samme. Derimod findes nogle paa Als. Flere findes ogsaa i Eiderstedt, men af disse ere enkelte næppe ægte¹⁾.

Ved en Betragtning af Jordsmonnet paa de Steder, hvor Navnene af Klassen Hjem findes, synes der ikke at kunne spores nogen som helst Forbindelse mellem hine Navne og en eller anden Form eller Beskaffenhed af Jordsmonnet, udover at det er ret frugtbar; men dette gælder i det Hele taget Navnene, som høre til de her omhandlede fem Navneklasser.

Anderledes er derimod Forholdet med Stednavnsklassen Ing, idet et langt overvejende Flertal af Navne, som høre til denne Klasse, aabenbart viser sig knyttet til Nærheden af rindende Vand. Dette fremtræder vel mindre tydeligt paa Sjælland, paa Laaland og til Dels ogsaa paa Falster (hvor det dog maa have i Erindring, at Byerne Maglebrænde og Lillebrænde ifølge deres ældre Skrivemaader høre til Klassen Ing), derimod

¹⁾ Ægtheden af Navnet Tønning maa anses godtgjort, da det forhenværende Tønning Herred findes skrevet Tun-nighenhæret 1187 (*Thorkelin*, Dipl.), Thynninghæret V. Det tidligere Landskab Evershop, som var en Del af det nuværende Eiderstedt, kaldtes Getthinghæret 1187 (*Thorkelin*, Dipl.), Giæthninghæret V. — Navnene Tating, Kating og Garding ere derimod sandsynligt uægte (jvf. om disse *Trap* I. c. 283 fig., 300, 320).

mere paa Fyen. Her findes de fleste Byer med Navne af denne Klasse (Ryslinge, Sødunge, Ringe, Boltinge, Herringe, Findinge, Vantinge, Sallinge) ved det betydelige Tilløb til Odense Aa, der udmunder i denne ved Gjelskov Gd. Tilsvarende er Tilfældet flere Steder i Jylland. Der findes saaledes en ret betydelig Samling i Horsens-Egnen, i Nærheden af Bygholms Aa og Tilløbene til denne, samt den øverste Del af Gudens Aa (Løsning, Merring, Ussing Gd., Korning, Hatting, Vrøding, Flemminge, Boring o. fl.). En anden findes i Randers-Egnen, i Nærheden af dens talrige Vandløb (Bjerring, Gjerning, Vinge, Ø. og V. Velling, Svinning, Venning, Fussing o. fl.). Mærkelig er Forekomsten af disse Stednavne i nogle Strøg, hvor ellers alle andre Stednavne af de her i det Hele omhandlede fem Klasser mangle paa et eller to nær, saa at Stednavnene med Ing blive omtrent de eneste af hine og synes at fremstille ligesom en samlet Bebyggelse eller Kolonisation paa et Strøg, der af en eller anden Grund har holdt de andre Navneklasser ude. Fremtrædende er saaledes den store Mængde af Punkter med Navne af Klassen Ing i Egnen Sydøst for Holstebro, i Nærheden af Store Aa og dennes Tilløb, samt Vorgod Aa (Revning, Vinding, N. Felding, Timring, Rødding, Tusing Gd., Herning, Holing, Tjørring, Nøvling, Sinding, Ljørring¹). En lignende, men mindre Samling træffes i Egnen Nordvest for Silkeborg, ved Tilløb til Gudens Aa (Hinge, Fravsing, Lemming, Seiling, Bording Gde., Sinding, Mavsing). Enkelte andre, om ikke fuldt saa fremtrædende Samlinger findes andre Steder, saaledes i Egnen om Estrup Aa Sydøst for Randers. Noget lignende træffes ogsaa i Sjælland, idet Stednavnene med Endelsen Inge ere de eneste, der findes af de her nærmest omhandlede fem Klasser i Ods Herred.

I Almindelighed ligge Stederne, hvis Navne høre til Klassen Ing, ikke umiddelbart ved Vandløbene, men paa det højere Land omkring dem og i nogen Afstand fra dem, dog ikke i større, end at Stedernes Jorder i Reglen gaa ned til Lavningen, i hvilken der endnu som oftest findes en Eng eller Enge, som dog ikke tør være af nogen særdeles Bredde eller af moseagtig Beskaffenhed. Det synes derfor berettiget, som alt tidligere fremdraget, at søge Ordet Ings Grundbetydning i de her omhandlede Tilfælde i, at det betegner et Stykke Jord, som anvendtes til Avlsbrug, nærmest til Græsgang.

¹) Gjessing Gd., der ogsaa findes i denne Egn, er ikke tagen med, da Navnet er tvivlsomt. Det angives at være skrevet Gærsonsgård 1498 (Blandinger etc. I. 245).

Denne Antagelse synes at finde en Bekræftelse deri, at Stednavne med Ing i Reglen ikke findes ved Vandløb, som enten løbe i Moser og store Enge eller indskaarne mellem høje Bredder¹). Mindre stemmende kunde det synes, at de ej heller i Reglen findes ved de store Vandløb, selv om de ikke have de sidst fremdragne Omgivelser, derimod snarere ved ganske smaa Tilløb og Bække; men her kan Forklaringen dog maaske søges i de Vanskeligheder eller Besværligheder, som de større Vandmasser til sine Tider kunde berede. Paa Sjælland findes der saaledes ingen Navne af denne Klasse ved Suus Aa og ved Haleby Aa, af hvilke især den sidste har sumpede Bredder. Paa Fyen findes nogle ved Odense Aa, men kun indtil Bellinge, der ligger ca. 1¼ Mil fra Aaens Udløb, mange ved det Tilløb, der udmunder ved Gjelskov Gd., derimod ingen ved et andet, stort Tilløb, Stavis Aa, der kommer fra Vissenbjerg-Egnen. De mangle ved Kongshøj Aa, der i det Hele taget løber mellem temmelig høje Bredder; derimod findes der et (Svinninge) ved et ganske lille Tilløb til denne. Der findes kun meget faa ved Gudens Aa, efter at den har forladt Silkeborg Sø, nogle af disse egentlig nærmest ved smaa Tilløb til den, og slet ingen efter Bjerring Bro, hvor de Aaen ledsagende Engstrækninger blive meget brede. Navnene af Klassen Ing mangle derhos aldeles eller næsten aldeles ved flere betydelige, jydsk Vandløb, saasom Halkjær Aa, der udmunder i Sebbesund, Skals Aa, Skive Aa, Skjern Aa, Omme Aa og Varde Aa.

Lignende Forhold synes at fremtræde i Udlandet. Der findes saaledes saa godt som ingen Punkter med Navne af Klassen Ing i Nærheden af de store Aaer, der gennemskære Halland. Derimod træffes ikke faa ved de mindre Vandløb i samme Landsdel, saaledes især Nordvest for Halmstad ved Suseån, dens Tilløb og andre smaa Aaer (Steninge, Frøllinge Gd., Getinge, Öinge, Refvinge, Täckinge, Slöinge, Steninge Kirkeby, Plöninge²). I Skaane findes der nogle ved Löddeå, men kun temmelig faa ved Rönneå, Helgeå og de øvrige, betydeligere Vandløb, derimod adskillige hist og her ved alle-

¹) Den bestyrkes foruden ved, hvad der findes anført ovenfor, derved, at Ordet Ing endnu i Nord-England betegner en Eng, ligesom i Angelsachsisk, og at Inge, brugt i Stednavne, forklares tilsvarende i 2. Udgave af den engelske Oversættelse af *Camden, Britannia*, I. S. CLXXIV. Jvf. i øvrigt *Seeborn* I. c. 347 flg., hvor der findes en Udsigt over det meste af, hvad der er fremsat om Stednavnsendelsen Ing, ligeledes *Du Cange, Glossarium etc.*, angaaende Ordet *Inhoc*.

²) Harplinge, som ogsaa findes her, synes uægte. Navnet er skrevet Harpelyung V.

haande smaa Bække. Det samme træffes ogsaa i Tyskland, saaledes i Øvre- og Nedre-Bayern, hvor nogle Stednavne af denne Klasse vel findes i Nærheden af de større Floder, men de fleste dog ved mindre Tilløb til disse, og i en endnu højere Grad i Würtemberg og det sydlige Baden, hvor en overordentlig stor Mængde af Stednavne med Endelsen Ingen træffes især ved de mindre Vandløb, som komme ned fra Schwarzwald, men næsten ingen ved Rhinen.

Et mærkeligt Forhold, der finder Sted med Hensyn baade til Endelserne Ing eller Ingen og Heim, især dog til de første, er den store Forkærlighed, som de Tyske have vist for at anvende disse Endelser, hvor de have omdannet Navne, som vare oprindelige i Egne, hvor de Tyske i meget gammel, dog maaske ogsaa i noget senere Tid ere trængte ind, og hvor der taltes Sprog, der stod dem fjernere. Dette fremtræder adskillige Steder, hvor keltiske Navne ere blevne omdannede. I Lothringen er saaledes det fordums Launrigu blevet til Lörchingen, Budeliacum til Bidlingen, Gebolciagus til Geblingen o. s. v.¹⁾ Det fordums Argentovaria i Elsass er blevet til Arzenheim, Bauconica i det nuværende Storhertugdømme Hessen til Oppenheim, Sorbiodurum i Bayern til Straubing²⁾. En Del Navne paa Byer i Rhinegnene, der have germanske Personnavne til Bestemmelsesord, men i de ældste Skrivemaader ende med Villa og lign., have alt i gammel Tid faaet dette ombyttet med Heim, saaledes Minversheim i Elsass, der findes skrevet Munifridouilla 711, 730, 742, men Munifridesheim 744, 782, Albisheim i Pfalz, der findes skrevet Albulfiuilla 885, men Alvesheim 893³⁾. Noget tilsvarende træffes i Østerrig, hvor Tyske ere komne i Berøring med Slaver, og adskillige Navne i Nutiden have dobbelte Former, saaledes Velka—Wölling, Senkovci—Zelting, Semerze—Semering, Mohlice—Möchling o. s. v.

Et andet mærkeligt Forhold mellem Stednavnsklasserne Hjem og Ing synes at være, at der vel overalt indenfor enhver større Landsdel findes nogle Stednavne af begge Klasser, men at det dog tillige viser sig, hvor den ene af Klasserne fremtræder i stort Antal, der findes den anden kun i et temmelig ringe, og dette fremtræder navnlig, naar Betragtningen indskrænkes til mindre Fladerum.

Paa Sjælland og paa Fyen, hvor der er over Maade faa Navne af Klassen „Hjem“, viser dette For-

hold sig mindre tydeligt, men kan spores. I Ods Herred findes der jo som foran nævnt kun Stednavne af Klassen Ing. Paa Fyen findes, som ligeledes foran nævnt, nogle Navne af Klassen Hjem i Egnen ved Odense, men intet af Klassen Ing imellem dem. Omvendt mangler Hjem i de andre Dele af Øen, hvor Ing især træffes. Paa Laaland og Falster findes der ikke Navne af Klassen Hjem, derimod flere af Klassen Ing. I Jydland er der, som foran nævnt, nogle Egne, hvor der hovedsagelig kun forekommer Navne af sidstnævnte Klasse. I Vendsyssel og Himmerland, hvor Hjem træffes hyppigt, er der kun faa af Klassen Ing, ligeledes i Viborg-Egnen, paa Halvøen mellem Horsens Fjord og Veile Fjord og til Dels paa hele Vestkysten fra Holstebro sydefter. Omvendt er Forholdet i Egnen ved Thisted, Sydøst for Randers, omkring Aarhus og omkring Horsens. I Sallingland findes Stednavnene med Endelsen Ing hovedsagelig i et Bælte tværs over Landet fra Skive Fjord til Kaas Bredning, medens Stednavne med Hjem findes Nord og Syd for dette.

Det samme synes ogsaa at være Reglen baade mod Nord og Syd udenfor Danmark, i det mindste, naar kun større Lande og Landsdele betragtes. I Norge ere saaledes Stednavnene med Ing forholdsvis faa, men Navnene af Klassen Hjem ret talrige. I Sverig gælder i det Hele taget det samme i Landskaberne Vest og Nordvest for Vetteren samt paa Gotland, medens det omvendte Forhold fremtræder i Halland og Skaane, i Østergötland og Lenene fra dette op imod Stockholm. I Schweiz er Klassen Ing meget talrig, men Klassen Hjem sjælden. I de østerrigske Lande finder det samme Sted, især i Nedre-Østerrig, dernæst i nogle Dele af Steiermark og Kärnten, hvor Hjem i det Hele er særdeles sjælden. Ogsaa i England synes Reglen nogenlunde at passe. I hele England forekomme Navnene af Klassen Hjem i et langt større Antal end Navnene af Klassen Ing, dog med Undtagelse af Essex, hvor Navnene af Klassen Ing ere talrigst⁴⁾.

I Tyskland, hvor der ogsaa i det Hele findes lignende Forhold, ere de særdeles mærkelige i Rhinegnene. Medens der i hele Elsass' Lavland med Undtagelse af den allersydligste Del (Kredsen Altkirch), som overhovedet i de tilgrænsende, lavere Egne ved

¹⁾ Witte l. c. 72.

²⁾ Kiepert, Lehrbuch der alten Geographie, Berlin 1878. 367, 521.

³⁾ Witte l. c. 48 fig.

⁴⁾ Ifølge Census of England etc. 1881, hvor der dog ikke findes opført mindre Bebyggelser end Kirkebyer. Naar det omvendte Forhold synes at fremtræde i *Domesday-Book* (fra c. 1086), maa det erindres, at vistnok nogle Steder ikke ere nævnte i samme (jvf. Folio-Udgaven 1783—1816. III. S. XI).

Rhinen Syd for Main, findes Stednavne af Klassen Hjem i et overvældende stort Antal, men næsten intet af Klassen Ing, er det modsatte Tilfældet i den Del af Lothringen, hvor der er Navne af utvivlsom germansk Oprindelse (altsaa undtaget Egnen om Metz og Sydøst for denne), samt i det tilgrænsende Luxemburg og i Rhinprovinsen i Egnen omkring Saar. Længere fremme imod Nord, i Rhinprovinsen, er atter Klassen Hjem særdeles fremtrædende, medens det paa den østlige Side af Schwarzwald, især henimod Boden See, og i Schweiz er Navne af Klassen Ing, der forekomme i et Navnene af Klassen Hjem langt overvejende Antal.

Det kan næppe forudsættes, at der i de Egne, hvor Hjem fremtræder særdeles ofte, og Ing meget sjældent, omtrent aldeles skulde mangle Jordsmon af den Beskaffenhed, der ifølge det foregaaende nærmest skulde betinge Forekomsten af Ing. Aarsagen til den hyppigere eller sjældnere Forekomst af den ene eller anden Klasse kan derfor næppe søges i Jordsmonnet.

Tyske Forfattere ville for Rhineggenes Vedkommende have udfundet, at Ingen var en alemannisk og Heim nærmest en frankisk Betegnelse¹⁾, og en af hine²⁾ har yderligere ment at kunne fremsætte, at Ingen skulde betegne den Jord, som i Fællesskab tilhørte og dyrkedes af Bønder, og Heim den personlige Ejendom eller Gaard, som den enkelte, mere fremtrædende Mand kom til at besidde, navnlig efter at en Landstrækning var tagen i Besiddelse; men, hvor rigtigt eller urigtigt dette monne være i enkelte Tilfælde, saa kan der dog ikke ret vel tillægges denne Anskuelse en almindelig Gyltighed. Den hyppigere eller sjældnere Forekomst af de to Klasser træffes omtrent overalt; kun meget undtagelsesvis udelukker den ene Klasse ganske den anden, og Aarsagen kan altsaa ej heller næppe søges i Stamme- eller Sprogforskelligheder hos dem, som have givet Stederne Navne.

Aarsagen synes saaledes nærmest at maatte søges i en forskellig Drift eller et forskelligt Avlsbrug, saaledes som det mest begunstigedes af Forholdene i den ene eller anden Egn³⁾. Denne Opfattelse vilde maaske ogsaa

kunne forklare, at iblandt de foran (S. 155) omtalte Ombytninger af Artsord er baade i og udenfor Danmark Ombytningen af Ing og Hjem en af de allerhyppigst forekommende. To Avlsbrug, som i sin Tid fandtes paa samme Sted, og i hvis Navn det samme Personnavn eller Bestemmelsesord var tilknyttet baade Endelsen Ing og Endelsen Hjem, kunde i Tidens Løb være blevne sammendragne til ét, og dettes Navn da efter Omstændighederne være kommet til at tilhøre Klassen Ing eller Klassen Hjem.

Ogsaa med Hensyn til den Tidsalder, som hine Stednavnsklasser nærmest maa antages at tilhøre, synes deres geografiske Udbredelse at kunne give nogen Oplysning. Som bekendt begyndte Germanernes Fremtrængning til de sydtyske Lande og over Rhinen til det nuværende Elsass vel allerede omtrent ved Begyndelsen af vor Tidsregning; men en egentlig Indtagelse af Landene Syd for Donau og en mere masseagtig Bosættelse her og i Elsass foregik dog først i Tiden ved det romerske Riges Fald og efter dette. I England fandtes der vel ogsaa paa de sydlige og østlige Kyster, saa vidt synes meget tidligt, germanske Indvandrede, og disse kunne alt da have indført Stednavnsklasserne Hjem og Ing; men den masseagtige Udbredelse af dem omtrent over hele England, Wales fraregnet, kan dog ikke godt være foregaaet førend efter Angelsachsernes Indvandring i Midten af det 5. Aarhundrede. Omtrent fra denne og den derpaa følgende Tid maa derfor mange af Navnene med Hjem og Ing i England, Syd-Tyskland, Elsass og Lothringen hidrøre. I de nordligere Lande kunne de derimod være langt ældre og ere det sandsynligvis; thi, at germanske Stammers Bosættelse der er sket allerede længe førend vor Tidsregnings Begyndelse, synes ikke at kunne betvivles, og allerede en af Romertidens Geografer anfører Stednavne, som utvivlsomt høre til Klassen Hjem. Paa den anden Side maa de være gaaede af Brug baade i de nordlige Lande og i Nordtyskland allerede mindst henved Aar 1000. At dette har været Tilfældet i de nordlige Lande synes at fremgaa af, at der vel formentlig forekommer nogle Navne af disse Klasser paa Færøerne, som antages først at have faaet en fastere bosiddende Befolkning i Begyndelsen af det 9. Aarhundrede fra Norge, men derimod forholdsvis færre paa

¹⁾ Se saaledes herom *Lamprecht*, Deutsches Wirtschaftsleben im Mittelalter. I. 1. Leipzig 1886. 155 flg.

²⁾ *Schiber*, Die fränkischen und alemannischen Siedlungen in Gallien, Strassburg 1894.

³⁾ *Seeborn* synes ogsaa nærmest at hælde til den Anskuelse (I. c. 367), at Ing ikke mindre end Hjem, i alt Fald tilsidst, betegnede en personlig Ejendom paa Landet, medens *Schiber* mener at kunne udtale (I. c. 20), at Manglen paa Navne af Klassen Ing i visse Egne skyl-

des en Erobring, ved hvilken hine Navne ere blevne fortrængte af Navne, hørende til Klassen Hjem. Dette sidste synes dog ikke at stemme med Forholdene i Danmark, hvor Navnene af Klassen Ing ikke sjældent gælde Steder med bedre Jordsmon end Navnene af Klassen Hjem.

Island, hvis Bebyggelsestid sættes til Aarene 874 til 984, skønt Stednavnsklassen Hjem ikke er sjælden i Norge. De synes ej heller bragte til Ørken- og Shetlandsøerne, der bebyggedes af Nordmænd i det 8. til 10. Aarhundrede, idet de Navne, som paa de sidstnævnte kunde synes at ende paa Ing, have deres Oprindelse af Ordet Ting (Thing)¹⁾. At der findes nogle Navne af denne Klasse i Normandiet taler ikke derimod; thi der fandtes allerede Sachser her i den romerske Tid, og lige saa lidt taler det imod det fremsatte, at der findes Navne baade med Endelserne Hjem og Ing i Jemteland og Herjedal. Vel forment det, at disse Landskaber bleve bebyggede af misfornøjede, norske Høvdinge, da Harald Haarfager c. 870 havde samlet Norges Rige; men Oldsager, fundne i Jemteland, vise, at i det mindste denne Landsdel tidligere har været befolket. Flere Navne af begge Klasser forekomme derhos i Ångermanland, ja endog i Vesterbotten, temmelig langt mod Nord (f. Eks. Fillinge Gde. Nord for Grundsunda, Husum, Syd for samme, Nordmaling, Sydvest for Umeå). At Navneklasserne Hjem og Ing ikke have været i Brug i Nord-Tyskland efter omtrent Aar 900, kan sluttes af Forholdene i dette Land Øst for Elben; thi da de Tyske begyndte at trænge frem og fordrive Slaverne, hvad der hovedsagelig skete under Kejser Heinrich I (918—936), førte de ikke Navne af hine Klasser med sig. De mangle nemlig her paa nogle ganske faa nær, der synes enten at være Levninger fra den tidligere Tid, da Germaner endnu var bosatte der, eller at være tilfældigt opstaaede i en os mere nærliggende Tid, som f. Eks. Navnet paa Landsbyen Moisling, Sydvest for Lübeck²⁾. Ogsaa Forholdene i Holsten svare ret nøje hertil. Venderne trængte langt frem, saaledes at det til sine Tider kun var de vestlige Dele af Landet, som de ikke fik i deres Magt, og deres Tilbagevigen er næppe begyndt før noget efter Aar 1000. I Overensstemmelse hermed findes der ikke i Midten og den østlige Del af Holsten noget Navn af Klassen Hjem og af Klassen Ing kun nogle ganske faa, der til Dels snarest ere Levninger fra Tiden inden Slavernes Fremtrængen (Flehm, forhen skrevet Vlemyngh, Gd. i Sognet Neukirchen, Leezen, forhen Lescinghe og Letzing³⁾, Oering, Rickling).

¹⁾ Worsaae, Minder om de Danske og Nordmændene i England, Skotland og Irland, Kjøbenhavn 1851. 291.

²⁾ Navnet hidrører fra Godset Moislinger Hof, der indtil 1876 ejedes af en Familie Moisling (Schröder og Biernatzki, Topographie der Herzogthümer etc., Oldenburg i. H. 1855—56).

³⁾ Schröder og Biernatzki l. c.

Klassen Sted.

Den Klasse af Navne, hvis Endelse er Sted eller lignende, slutter sig med Hensyn til den geografiske Udbredelse til Klasserne Hjem og Ing, idet den forekommer omtrent i alle de samme Lande som hine; men den adskiller sig dog tillige fra dem ved en med Hensyn til den mere eller mindre hyppige Forekomst hel forskellig Fordeling, foruden ved at Ordet Sted, som i Oldsprogene betød Bolig, By, Plads, og i Stednavne næsten altid findes knyttet til et Personnavn, har holdt sig temmelig uforandret i Brug i Sprogene til vor Tid.

Ligesom ved Klassen Hjem kan der ikke paa-vises nogen Forbindelse imellem Klassen Sted og en bestemt Slags Jordsmon.

I Danmark træffes den ret hyppigt i alle Landsdele af betydeligere Udstrækning, sædvanlig i Formen Sted. Dog er der her nogen Usikkerhed med Hensyn til Erkendelsen af nogle Navnes Ægthed, idet Endelsen Tved i Forbindelse med S'tet i Bestemmelsesordets Ejeform, i flere Navne, ifølge de gamle Skrivemaader, vides at være gaaet over til Sted¹⁾. Den findes ligeledes ret hyppigt i Sønderjylland. Undertiden er Endelsen forkortet til St eller blot S (f. Eks. i Jydland Anst, hvis ældre Form findes i Anzstat-hæreth V., Verst, skrevet Wyrsteth c. 1340²⁾, Skads, skrevet Skastath 1299, Scathstath 13.., i Sønderjylland Skast, skrevet Skastath c. 1340³⁾). Hejst undtagelsesvis træffes Navne med Formen Stad o. lign. (Bogstade [Bygstade] Gd. i Jydland, Listad o. fl. Fiskerlejer paa Bornholm, hvor Sted dog synes at være den virkelige Nutidsendelse, om end enkelte Navne ogsaa findes skrevne med Endelsen Stad). Den findes i Sverige i alle Landskaber, undtagen de allernordligste, i Formerne Sta og Stad, forholdsvis oftest i Midten, i Östergötlands, Skaraborgs og Elfsborgs Län, dog ogsaa ret ofte udenfor disse baade mod Nord og Syd, saaledes i Stockholms Län og i Skaane. I Norge forekommer den i Formen Stad saa ofte, at den af de her omhandlede Navneklasser er den, som indeholder de talrigste Navne. Den gaar her meget langt imod Nord og forekommer saaledes ofte i Nordlands Amt (Solstad, Vevelstad, Skjerstad o. m. fl.), ja endog i Finmarkens Amt (Ibbestad o. fl.). Den findes paa Færøerne, om end kun meget sparsomt. Paa Island have de fleste Navne paa Gaarde og andre Bebyggelser vel Endelser, som ere Betegnelser for et eller andet Slags Jordsmon, saasom Aa,

¹⁾ Jvf. O. Nielsen, Blandinger etc. II. 36.

²⁾ O. Nielsen, Ribe Oldemoder, Kjøbenhavn 1869.

Aas, Dal, Strand, Vig, Næs o. s. v.; men meget hyppig fremtræder ogsaa denne Stednavnsklasse i Formerne Staðr og Staðir, saaledes at det omtrent kan siges, at den som Betegnelse paa Bebyggelser er den for Island mest karakteristiske Navneklasse. Den er derhos af Nordmændene bragt til det nordligste Skotland, Shetlandsøerne og de andre Øgrupper deromkring og træffes der stundom i Formen Sta, ogsaa sammensat med Bol eller Bo, saaledes at Endelsen derved fra det oprindelige Bosted eller Bolsted (bólstaðr) er bleven til Bust o. lign.¹⁾, ligesom stundom i Norge, (f. Eks. Kirkibost Island i Sognet North Uist paa Hebriderne). Sammensætningen bólstaðr, der ogsaa træffes paa Island, er tillige bragt til Ålandssøerne, hvor der findes Gaarden Bolstaholm, der er nævnt 1484, men sandsynligt er langt ældre²⁾. I Tyskland er Navneklassen Sted ret almindelig i de Vest for Elben liggende Dele af Nord-Tyskland, især i dem, der ere nærmest ved Danmark, dog undtaget Holsten, hvor den ligesom i Kongeriget Sachsen kun forekommer temmelig sparsomt. Særlig træffes den hyppigt i Strøget ved Magdeburg. Den er temmelig sjælden i Syd-Tyskland og Elsass og mangler omtrent ganske i Lothringen og Rhinprovinzen. De sædvanlige Former i Tyskland ere Stedt og Stette. Den forekommer, men ligeledes kun sjældent, i Schweiz, hvor de sædvanlige Former ere Stätten og Stetten, som i øvrigt ogsaa træffes i de nærmest liggende tyske Egne. Den er forholdsvis ogsaa temmelig sjælden i Østerrig, hvor ligeledes Stetten og Stätten, undertiden ogsaa Stätt, ere de almindelige Former. Dens Forekomst er her derhos hovedsagelig indskrænket til Øvre- og Nedre-Østerrig; den mangler næsten ganske i Salzburg, Steiermark og Kärnten og vistnok aldeles i Tirol. Ved Siden af de nævnte Former findes af og til i Tyskland, Schweiz og Østerrig Formen Stadt. Klassen Sted forekommer i de nordlige Dele af Nederlandene med Formen Stede, men kun sparsomt. Den forekommer ligeledes i England i Reglen i Formen Stead, men her ogsaa kun sparsomt. Den træffes forholdsvis oftest i de østlige Grevskaber, især i Essex, Suffolk og Norfolk, mindre ofte i Kent, Surrey, Hampshire og Hertfordshire, sjældent i de øvrige Grevskaber, især i de nordligste og vestligste. Den synes ikke at forekomme i Skotland uden-

for de foran nævnte Egne, ej heller i Irland. Hvorvidt den kan findes i Normandiet, maa staa hen indtil videre.

Undersøges nærmere Beliggenheden i Danmark af de Navne, som høre til Klassen Sted, ses, at de ikke ere talrige paa Sjælland. De findes spredte hist og her, i Almindelighed i Udkanterne af de Fladerum, som ere stærkere opfyldte af Navne, der høre til de øvrige af de her omhandlede fem Klasser, eller ud imod større Mellemrum mellem disse. Et enkelt (Rongsted) kunde synes ganske alene liggende, men maa forbigaa som uægte, da dets ældre Skrivemaade er Runestigh. De fleste findes i et Strøg omtrent fra Sydvest til Nordøst forbi Ringsted (Alsted, Sigersted, Ringsted, Bødsted, Vigersted, Kløvested, Ørsted); de mangle ganske i nogle Egne, som dog have Stednavne af de andre fem Klasser, saaledes i Horns Herred, Ods Herred og i hele Egnen Syd for en Linie fra Næstved til Faxe. Der findes kun et enkelt paa Falster, derimod flere paa Laaland, hvor de især træffes ind imod den for de andre her omhandlede Stednavnsklasser omtrent blottede midtre Del af Øen (V. og Ø. Tirsted, Dansted, Hillested, Vaabensted). Paa Meen og Samsø findes ingen Navne af denne Klasse, paa Bornholm nogle. Paa Fyen findes de sparsomt, til Dels spredte, til Dels ligesom paa Sjælland og Laaland i Udkanter af de Fladerum, som indtages af de øvrige af de her omhandlede fem Klasser. De mangle ogsaa her i omfangsrige Strøg, saasom i Bogense-Egnen, paa Hindsholm og i den sydøstlige Del. De ligesom undgaa den af Stednavne med Endelsen Rød stærkt opfyldte Vissenbjerg-Egn, ligesom de paa Sjælland undgaa det af den samme Klasse Stednavne optagne Jordsmon mellem Furesø, Frederiksborg, Esrom Sø og Øresund¹⁾. De findes ikke paa Langeland og Taasinge, derimod paa Ærø (Rolpested [Rølbostad] Gd. ved Marstal). Jydland har forholdsvis de fleste Stednavne af denne Klasse. De findes her til Dels spredte, men til Dels ogsaa ligesom i det øvrige Danmark yderst i de af de andre, her nærmest omhandlede Stednavnsklasser optagne Fladerum eller i disses bredere Mellemrum. I Vendsyssel, hvor Navnene af Klassen Sted i det Hele ere ret hyppige, findes saaledes en Række i Sydøstkanten af et saadant Fladerum (Donsted, Folsted, Agersted, Stagsted, Grindsted, Sulsted, Vansted, Meelsted), og en lignende Række findes i Egnen Sydvest for Thisted yderst mod Vest, medens de andre Stednavnsklasser træffes nærmere ved

¹⁾ Worsaae, Minder om de Danske etc. 291. — Der findes her ogsaa nævnt (S. 391), at de irske Provinser Ulster, Leinster og Munster skulle have faaet deres Navne ved, at der til de oprindelige irske Navneformer er føjet den nordiske eller norske Endelse Staðr, Ster.

²⁾ Olsson, Åland, Helsingfors 1895. 86.

¹⁾ Græsted synes et uægte Navn. Det findes nemlig skrevet Gresholte 1299, Græsholte B.

Limfjord (Beersted, Snedsted, Elsted, Hørsted, Madsted Gde., Bedsted, derhos tidligere Skovsted i Lodbjerg Sogn, nu tilintetgjort ved Sandflugt). Nogle Navne af Klassen Sted gaa i Landet Nord for Limfjord mærkelig langt ud imod Nordvestkysten (Tversted, Kjøbsted, Eiersted, Hansted og Febersted). Syd for Limfjord ere de ret hyppige i Himmerland, og der fremtræder ogsaa her en Række Sydvest for Aalborg i Egnen ud imod Nibe Bredning, Sebber Sund, de i samme udmundende Aar og Rold Skov (Grysted, Simested, Byrsted, Brasted, Hyllested, Busted Gd., Rodsted, Torsted, Ersted). De findes kun meget sparsomt paa Mors og i Sallingland. Paa det øvrige af Jydlands Østside træffes de dernæst sparsomt og spredt, undtagen i Egnen Nordvest for Aarhus og i Egnen mellem Veile og Kolding, i hvilken sidste de dels danne en Række ved Elbodalen (Brøndsted, Pjedsted, Oddersted) og dels en hovedsagelig yderste Linie ud imod Hedeegnene (Vingsted Ml., Ødsted, Rugsted, Torsted, V. Torsted, Husted Gde., Verst, Anst, Gamst, tidligere skrevet Gamsted¹⁾). Paa Vestsiden mangle de næsten ganske indtil StoreAa; der findes maaske kun et eneste, helt ude ved Vesterhavet i Harboøre Sogn (Vrist). Syd for Store Aa træffes de i det Hele sparsomt, i Reglen ind imod Hederne eller i disse; to ligge endog langt inde i dem (Grindsted og Holsted).

I Sønderjylland fremtræder denne Stednavnsklasse hyppigere, men i øvrigt under Forhold, der ganske ligne de foran nævnte. Paa Østsiden ere de Navne, som høre til samme, ligesom i Nørrejylland, færre end paa Vestsiden, holde sig hovedsagelig i Nærheden af det Strøg, der fra Nord til Syd følger det Indre af Fjordene, og træffes næsten ikke paa Halvøerne imellem hine. I Egnen ved Rendsburg danne de en omtrent aleneiggende, lille Gruppe (Duvensted, Borgsted, Ahrensted, Sehested). Paa Als findes to (Almsted, Bosted Vraa²⁾). Paa Vestsiden af Sønderjylland findes Navnene af Klassen Sted omtrent overalt paa Fastlandet, næsten ikke paa Øerne uden for dette, og fortrinsvis findes de ligesom i Nørrejylland inde imod Midten af Landet. Paa to Steder dannes der især herved, til Dels ogsaa ved Steder, som have Navne, hørende til de øvrige af de her omhandlede fem Stednavnsklasser, ligesom to Bælter, der gaa tværs over hele Halvøen. Det ene af disse gaar fra Aabenraa over til Vestkysten ved Høier.

Som Forbindelsesled indtræde fortrinsvis Navne af Klassen Sted (Havsted, Ravsted, Bested, Højsted, Travsted, Sylsted). Det andet Bælte gaar fra Slesvig over mod Husum, og her findes ligeledes i Midten ikke faa Navne af Klassen Sted (Bollingsted, Langsted, S. Haksted, Sylvested, Ellingsted, Hollingsted, Dørpsted, Ø. og V. Ørsted, Immingsted, Ipersted, Mildsted). Et tredje, mellemfaldende Bælte har ligesom begyndt at danne sig i Strøget fra Flensborg vestefter, idet der ogsaa her træffes flere Navne af Klassen Sted, skudte fra Vestsiden langt ind imod Midten af Landet (N. Haksted, Bramsted, Boversted); men Afstanden fra Flensborg Fjord er dog for betydelig til, at Bæltet kan betragtes som sluttet.

I Sammenligning med Klasserne Hjem og Ing, samt de i det følgende omhandlede Klasser Lev og Løse, frembringer Klassen Steds geografiske Udbredelse det Indtryk, at de Steder, hvis Navne høre til samme, have maattet tage til Takke med mindre gunstigt Jordsmon, at de ere ligesom udflyttede fra dem, som høre de andre Navne, og at de altsaa ere forholdsvis noget yngre, om de end i det store Hele tilhøre den samme, gamle Tid. En anden Mærkelighed, som den geografiske Udbredelse synes at pege hen paa, er, at medens Klasserne Hjem og Ing forekomme oftest Syd for Danmark, saa at de ligesom have deres Tyngdepunkt i de sydligere Dele af Tyskland og fremtræde mindre og mindre hyppigt, jo længere man kommer mod Nord, er Forholdet omvendt for Klassen Sted. Navnene, som tilhøre denne, ere talrigst i Norden og tabe i Antal, uden dog ganske at forsvinde, jo mere man bevæger sig mod Syd, saa at den Forestilling paatrænger sig, at Klasserne Hjem og Ing have udbredt sig fra Syd, Klassen Sted derimod fra Nord, medens dog tillige den sjældne Forekomst i Syd-Tyskland, Schweiz og Østerrig og den omtrent fuldstændige Mangel i Rhinprovinsen og Lothringen maaske kan forklares ved den Antagelse, at de frugtbare Strøg i hine Lande paa den Tid, da Brugen af Navnene med Endelsen Sted trængte frem, alt vare næsten ganske optagne af Bebyggelser især med Navne af Klasserne Hjem og Ing.

At Navnene af Klassen Sted, om de end maaske ikke fra Begyndelsen ere meget yngre end Navnene af Klasserne Hjem og Ing, saa dog ere komne senere frem eller i alt Fald have holdt sig længere i Brug, synes flere andre Omstændigheder at pege hen paa, saaledes den Udbredelse, som de have i Holsten. Med Undtagelse af nogle ganske faa (Schmalstede og Eiderstede, Nordøst for Neumünster, Wahlstedt,

¹⁾ Trap I. c.

²⁾ Dette Navn og Navnet paa et nærliggende Næs, Bostedhoved, menes at hidrøre fra et forhenværende Boningsted (*J. Kók.* Det danske Folkesprog i Sønderjylland, II, Kjøbenhavn 1867. 92).

$\frac{3}{4}$ Mil Nordvest for Segeberg), findes de kun, udenfor Ditmarsken og de tilgrænsende, af Slavernes Fremtrængen mindre berørte Egne, i den vestlige, midtre Del af Landet og her endda hovedsagelig samlede i visse Strøg, i Egnen Sydvest og Syd for Rendsburg, i Egnen Sydvest for Neumünster og i Egnen Nordøst for Hamburg. Aldeles ingen synes at forekomme Øst for Linien Kiel, Segeberg, Oldesloe, Lauenburg. Navnene af Klassen Sted synes saaledes her at betegne en strøgvis Fremtrængen fra Vest mod Øst, omtrent ligesom den strøgwise Fremtrængen i samme Retning, som Klassen Sted viser i Sønderjylland og til Dels i Nørrejylland, men i Holsten for saa vidt forskellig fra hin, som den synes at være foregaaet, efter at de Navne af Klassen Hjem og Ing, som tidligere kunne have været i Midten af Holsten, vare blevne udslattede ved de slaviske Folkestammer, medens tillige Manglen Øst for den nævnte Linie synes at godtgøre, at Navneklassen ikke har været i Brug, da de Tyske trængte frem over denne, altsaa ikke efter Midten af det 12. Aarhundrede.

Her er der ikke taget Hensyn til Byen Neustadt ved Østersøen; men baade i Anledning af den og i Almindelighed maa det bemærkes, at hvor Formen Stadt fremtræder i Lande, hvor Tysk er Folkesproget, synes den yngre, henhørende til Middelalderen eller den nyere Tid. Kirken i Neustadt blev bygget 1238, og Byen blev Købstad 1244. Det kan ogsaa bemærkes, at i de thüringske Egne, hvor Klassen Sted forekommer temmelig udbredt ved Siden af Klassen Lev, findes Formen Stedt hovedsagelig kun i de frugtbare Strøg; den gaar vel en Del ud over Klassen Levs Omraade, saaledes i Egnen ved Mühlhausen og ved Jena, men ikke op i de egentlige Bjergegne. Hvor der her findes Navne af Klassen Sted er Formen i Reglen Stadt (f. Eks. Dillstadt, Oberstadt, Nordøst for Meiningen, Gumpelstadt, Syd for Eisenach, Mellrichstadt, i Bayern, Sydvest for Meiningen). Om end Formen Stad og lignende i Danmark ifølge de ældre Skrivaader af Navne har været den sædvanligste i en Del af Middelalderen og har vedligeholdt sig i Skaane, har dog Formen Sted senere fortrængt den, og Formen Stad er først ret kommet til Anvendelse igen ved Navnegivning i den nyere Tid, saaledes ved Benævnelsen af Kristianstad i Skaane, Fredriksstad i Norge, Frederiksstad i Sønderjylland¹⁾. De faa Navne af Klassen Sted, som træffes i Finland, synes tilsva-

rende at høre til den nyeste Tid. Nystad er saaledes anlagt 1617, Brahestad og Kristinestad 1649, Jakobstad 1652.

Som andre Omstændigheder, der tale for Navneklassen Steds forholdsvis yngre Brug kan nævnes, at Endelsen Sted alt i meget gammel Tid i England synes tilknyttet en Del Navne, der fra først af hørte til Klassen Hjem, eller der er dannet Stednavne ved Sammensætning af Ordene Hjem og Sted, i Lighed med Sammensætningen af Bo og Sted, saaledes i Navnet Medeshåmsted, der er benyttet om et Kloster 664 og oftere, og senere er blevet det nuværende Peterborough i Northamptonshire¹⁾, endvidere Navneklassens om end ikke just hyppige Forekomst i Kongeriget Sachsen, hvor de slaviske Folkefærds Tilbagevigen kan henføres omtrent til Dannelsen af Markgrevskebet Meissen 928, dens hyppige Forekomst paa Island, hvor den selvfølgelig har som Bestemmelsesord adskillige af de vel kendte Personnavne fra Tiden omkring Aar 1000, endvidere dens Forekomst paa Færøerne, i det nordlige Skotland og paa de holliggende Øgrupper, samt at den i Danmark om end ikke i meget, saa dog i noget højere Grad end Klasserne Hjem og Ing findes i Forbindelse med Personnavne, der ere kendte fra Tiden omkring Aar 1000 (f. Eks. i Navnene Rolfsted, skrevet Rolstath 1320, Gjedsted, skrevet Geetslath 1289, Kasted, skrevet Calztat 1246, Kolstet 1308, Kalstath c. 1320, Ringsted, skrevet Ryngstath V., Sigersted, skrevet Siæstæthæ 1170, Sierstædhe 1180, Siarstædhe 1228, Torsted i Hind Herred, skrevet Thorsteth c. 1340, Torsted i Hundborg Herred, skrevet Thorstath 1406, o. s. v.). Det kan ogsaa bemærkes, at der i Norge findes flere Bebyggelser med Navnet Smedstad.

Yderligere haves ogsaa for Danmark en historisk Oplysning, der tyder hen paa en forholdsvis meget sen Brug, nemlig den bekendte, at Stednavnet Ragnarsstaðir, som nogle have ment skulde gælde Ringkjøbing, hidrører fra, at Ragnar, en Ven af Svend Estridsen, boede paa Stedet.

Paa den anden Side fortjener det at fremdrages, at Navne af Klassen Sted ikke mindre end Navne af Klasserne Hjem og Ing ikke sjældent forekomme i Benævnelser paa Herreder (samt Sysler) i Danmark, Sønderjylland og Danmarks tidligere Besiddelser Øst for Øresund.

En Omstændighed, der ogsaa synes at pege hen

¹⁾ Dog haves i Vestindien fra det 18. Aarhundrede Christianstad og Frederiksted.

¹⁾ Kemble l. c. — Der findes nogle faa, lignende Navne i Nederlandene, saaledes Heemstede i Provinsen Nord-Holland, Haamstede i Zeeland.

paa, at de tre Stednavnsklasser Hjem, Ing og Sted, uagtet den Forskel, der findes mellem de to første og den sidstnævnte, dog i det store Hele ere komne til Anvendelse alt paa den samme, meget gamle Tid, er, at iblandt samtlige Navne, henhørende til de tre Klasser betragtede under ét i alle de Lande, i hvilke de forekomme, er der ikke ganske faa, der synes at have Bestemmelsesord til fælles, i det mindste naar man henholder sig til Navnenes nuværende Skrivemaade, hvor der mangler gamle. Det samme Bestemmelsesord synes at forekomme ikke blot i de nordlige Lande, men ogsaa i de sydlige og vestlige, saa at de tre Navneklasser synes for en ikke ringe Del at tilhøre en Tid, hvor der endnu i mangt og meget var et betydeligt Fællesskab hos de Folkefærd, som beboede hine Lande. I Reglen findes Bestemmelsesord, der saaledes have en slaaende Lighed, overalt, hvor de træffes, knyttede kun til en eller anden af de tre Navneklasser; men der findes ogsaa nogle, der ere fælles for to eller for dem alle tre. Som oftest ere de vel Personnavne eller Levninger eller Forkortelser af saadanne, som oftest ubekendte, eller de kunne maaske hentyde til Jordsmonnet, Bevoksningen eller andre særlige Omstændigheder; thi Personer synes saa ofte i de gamle Tider at have taget Navne efter Dyr, Træer, Stene og andre Naturgenstande, at det er umuligt at afgøre, om det er den oprindelige Genstand eller det efter samme antagne Personnavn, som man har med at gøre. Dette er imidlertid i denne Betragtning, som kun gælder Stednavnsklasser, uden væsentlig Betydning. Som Eksempler paa Navne, der forekomme i vidt fra hverandre fjernede Egne, og hvis Bestemmelsesord dog i det mindste tilsyneladende ere ens, kan anføres: Hundung i Øvre-Østerrig og Nedre-Bayern, Hundheim i Pfalz og Storhertugdømmet Baden, Hundham i Øvre-Bayern, Hundsham i Øvre-, Hundsham i Nedre-Østerrig, det i gamle Skrifter nævnte Huneshom i England, Hundested i Sjælland, Hunnestad Gd. i Malmöhus Län, Hunnestad i Halland, flere Arnheim i Nederlandene, Arninge paa Laaland, Arnstadt og Arnstedt i Tyskland, Arnarstaðir paa Island, Stockham flere Steder i Øvre-Østerrig og Salzburg, Stockham i England, Stokkum i Nederlandene, Stockstadt samt flere Stockum og Stockheim i Tyskland, Stoksted Gde. i Danmark, Salling i Øvre-Østerrig, Salland i Nederlandene, skrevet Salahom 815¹⁾, Saling og et tidligere Salham i England, Salling og Sallinge i Danmark, Salem i Lauenburg og i Stockholms Län, o. m. fl.

¹⁾ Nom. geogr. neerl. I. 126.

Særdeles mærkelig, om end ikke forklarlig, er den overordentlig store Overensstemmelse, der i det mindste tilsyneladende findes mellem et betydeligt Antal Stednavne af Klassen Ing i Syd-Tyskland og Østerrig paa den ene Side og Danmark paa den anden. Saaledes kan nævnes Mering, Alling, Kalling, Törring, Ellingen i Bayern, Asing, Haining, Korning, Sölling, Elling, Söding, Hattung, Höring o. fl. i Østerrig. Til nogle af disse findes der ogsaa tilsvarende i England, Sverige, Norge, Nord-Tyskland m. fl. Lande. Næppe er der dog noget Navn af de her omhandlede Klasser, som med Hensyn til vid Udbredelse overgaas af det to Gange i Danmark forekommende Dalum. Til dette findes, hvad der maa anses for tilsvarende, i næsten alle de Lande, som der kan være Tale om. Der findes et Dalum i Elfsborgs Län, skrevet Daleem 1371, og mindst to Dalhem i det østlige Sverige (et paa Grænsen af Kalmar og Östergötlands Län og et paa Gotland). Der findes en Dalumselv i Norge¹⁾. Der findes et Dahlum i Hannover, et andet (Salzdahlum) i Braunschweig, et Dahlum i Regeringsdistriktet Aachen og et andet i Provinzen Brandenburg, hvor dette, der er Navnet paa et Gods, dog vel nærmest er henført, ligesom Dahlheim, der gælder et Gods ved Königsberg. I Elsass er der et Dahlenheim, i Lothringen et Dalem, et Dalheim i Westfalen og i Storhertugdømmet Hessen. Der findes flere Dalem o. lign. i Nederlandene²⁾, et Dalhem i Belgien, Dahlem og Dalheim i Luxemburg. Der er et Dalham i Cambridgeshire, et i Suffolk, og for et tredie, hvis Beliggenhed nu ikke er kendt, haves Skrivemaaden Dælhám 966. I Sachsen, Hessen-Nassau og det sydlige Tyskland træffes flere Thalheim, i Øvre-Bayern ogsaa et Thalham, og dette sidste Navn findes ogsaa i Salzburg, samt tillige med Thalheim ikke faa Gange i Øvre- og Nedre-Østerrig, Thalheim ogsaa i Steiermark. Det kan vel ikke bestemt siges, om Bestemmelsesordet herhjemme og andetsteds skulde være et Personnavn, eller om det er en Betegnelse for en Form af Jordsmonnet; men i det mindste er Beliggenheden baade af Dalum ved Odense og af Dalum Gde. i Suldrup Sogn saaledes, at det synes naturligt at udlede det af den Dalsænkning, i eller ved hvilken hine Steder ligge.

Klassen Lev.

I Modsætning til Stednavnsklasserne Hjem, Ing og Sted har Klassen Lev et indskrænket geografisk Omraade.

¹⁾ Norges Land og Folk. XVI. 2. S. 137.

²⁾ Nom. geogr. neerl. III. 69.

Den forekommer hyppigt i Danmark og Sønderjylland, nu sædvanlig med Formen Lev, der tidligere ofte blev skrevet Løv. Med Formen Løf forekommer den hyppigt i Skaane, mindre ofte i Halland, sparsomt i Smaaland. I Elfsborgs og Skaraborgs Län findes der nogle faa Navne af denne Klasse, hvor den Form, som Endelsen i Nutiden har faaet, gør dem ukendelige (saaledes Romeled, skrevet Romundalef 1353, Tarsled, skrevet Tarslef 1393, Häggesled, skrevet Heggisleph 1363). Den synes aldeles at mangle i Bleking, Kalmar Län, Östergötlands Län og det øvrige af Sverig, saaledes at den hovedsagelig er indskrænket til at forekomme i de paa Sverigs Vestside indtil Götaelf, ved Havet liggende Landskaber. I Norge er der, i den sydlige Del af Landet, nogle ganske faa Stednavne, som muligt høre til samme Klasse (Sondeløv, Kirkeby c. 1 $\frac{1}{3}$ Mil Nordvest for Østerriser, Varløv Gd. i Buskeruds Fogderi); men gamle Skrivemaader af disse Navne kendes ikke, saa at det ikke kan siges, hvorvidt de ere ægte.

I Tyskland træffes denne Stednavnsklasse, nu omtrent stedse med Formen Leben, hovedsagelig kun i et Strøg af højst 12 Miles Bredde og omtrent 25 Miles Længde Nord for Thüringerwald, paa venstre Side af Saale og Elben, men her meget ofte. Den stanser i Egnen mellem Magdeburg og Braunschweig ved de sandede, tidligere paa et Strøg sumpede og i det Hele temmelig ufrugtbar Strækninger, der findes henimod Byerne Stendal og Gardelegen og kunne betragtes som en sydøstlig Fortsættelse af Lüneburger Heide. Nord for hine findes enkelte Navne, hørende til denne Stednavnsklasse, der, hvor Jordsmonnet bliver noget bedre, henimod Byerne Salzwedel og Osterburg, derhos et enkelt, alensliggende (Gorleben, ved Elben, c. 2 $\frac{1}{2}$ Mil Nordøst for Salzwedel); men ellers er det kun nogle ganske faa, der findes udenfor det nævnte Strøg. Et Par findes saaledes Øst for Saale og nogle faa overskride Thüringerwald; sydligst træffes et (Güntersleben) i Mairdalen, 1 $\frac{1}{2}$ Mil Nord for Würzburg. Nogle enkelte findes ogsaa i Landene Øst for Elben, nærmest dog kun i de Egne, der ikke ligge langt fra Floden. Der findes saaledes et i Anhalt (Rodlehen), et i Kongeriget Sachsen (Blattersleben), et i Provinsen Sachsen (Zippeleben), nogle flere i Brandenburg (Alvensleben, Haszleben, Radensleben, Sassleben, Sargleben, Walsleben, Striegleben). Endelig findes nogle faa i betydeligere Afstand fra Elben, to i Meklenburg (Nieglewe og Ringsleben), tre i Pommern (Tetzleben, Walsleben og Priebseleben¹⁾). Der findes

ingen i de Danmark nærmest liggende Lande paa Vest-siden af Elben, ej heller i Holsten¹⁾.

At den tyske Form Leben, der er forholdsvis nyere, idet den næppe findes før Aar 1100, medens de Former, der træffes i de gamle Skrivemaader af Navnene, ere Leiba, Leua og lignende²⁾, er den samme som de nordiske Former Lev, Løv, Løf, synes almindelig godkendt. De ere alle opstaaede af et i Oldsprogene forekommende Ord, der betyder, hvad der levnes, bliver tilbage og lignende, og som derfor i Stednavne kunde betegne en Persons Efterladenskab, det Sted, hvor han havde boet, og som gik over til hans Efterkommere og deslige. Dette vilde derhos stemme med, at der som Bestemmelsesord, i det mindste i Reglen, findes, hvad der maa skønnes at være et Personnavn.

Hvorvidt Stednavnsklassen Lev ogsaa skulde være almindelig i England er blevet betvivlet. Der findes fremsat, at det vel maa anses som sikkert, at den forekommer, men kun i nogle faa Navne. Som saadanne findes f. Eks. udvalgt³⁾ nogle Navne, som i deres gamle Skrivemaader, hovedsagelig fra det 10. og 11. Aarhundrede, have Endelserne Læw, Lew, Lewe, Lawe og lign.⁴⁾, men forbigaaet de temmelig mange, andre Navne, som i Skrivemaader fra den samme Tid, nogle ogsaa fra en langt ældre, som det 8. Aarhundrede, dels findes skrevne med lignende Endelser (saaledes Welawe, Uelawe, Cuðburgelawe, Wolfinges Lēw o. fl.) og dels med Endelserne Hlēw, Hlæw, Hlāw og lignende, og som alle, ligesom de valgte, næsten uden Undtagelse ere gaaede over til at antage Formen Low, hvor Nutids-Skrivemaader kendes.

Vanskeligheden turde nærmest ligge i, at der i

tillige i Brandenburg (Hersleve og Ringsleve), nævnte af Seelmann, Afl. i Jahrbuch des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung XII. 15.

¹⁾ Rühlehen, der er Navn paa flere Gaarde i Holsten og i de Øst for Elben liggende Dele af Tyskland, er af nyere Oprindelse. Om en af de holstenske Gaarde af dette Navn, $\frac{1}{2}$ Mil Øst for Plön, vides, at den er fremstaaet 1701 ved Nedlæggelsen af Byen Alverstorp (*Schröder* og *Biernatzki* l. c.). Det samme Navn er ogsaa tillagt Villaer i Berlins Omegn og er saaledes uægte, ligesom det ogsaa i Holsten forekommende Gaardnavn Langesleben og det i Slesvig forekommende Waschersleben, der er tildelt en Gaard, som fik Navn efter en bekendt Mand med hint Navn (*Trap* l. c.).

²⁾ *Förstemann*, *Altdeutsches Namenbuch*. 2. Udgave, II. Nordhausen 1872, 984 flg.

³⁾ *Seelmann*, l. c. 19, jvf. 25.

⁴⁾ *Doddanlæw*, *Giheslêwe*, *Höeslêw*, *Occanslêw*, *Rugslâw*, *Uuclâw*, *Weremundes lâw*, *Æscasslêw*.

¹⁾ Nogle faa, der kun kendes af gamle Skrifter, fandtes

det angelsachsiske Sprog findes et Ord *Hlāw* eller lignende, som betegner baade en naturlig og en af Mennesker dannet Høj, saaledes en Gravhøj, ogsaa et Jordsmon, som jævnt hæver sig¹⁾, og dette vilde altsaa ikke svare til det danske Lev. Dog er herved at mærke, at det maa anses som godtgjort, at Ordet, som det skreves og forstodes af Angelsachserne, ogsaa var kendt og benyttet af de Danske i England. Der findes saaledes berettet, at da en vis Hubbe (Ubbe), Søn af Ragnar Lodbrok, var falden i et Slag i Devonshire 877 mod Alfred den Store, begravde de Danske ham med megen Jammer og opkastede over ham en Høj, som de kaldte Hubbelowe²⁾. Denne findes nævnt af Forfattere, der have skrevet om engelske Oldtidsminder³⁾, og det kan ogsaa fremdrages, at der berettes, at Gravhøje i det nordlige England (hvor de Danske vare Herrer) kaldtes Lowes eller Lawes⁴⁾. At Ordet ogsaa var kendt og benyttet i de nordiske Lande i Betydning af Grav eller Gravminde, ses af Indskrifterne paa Runestene, fundne i Norge, den saakaldte Bø-Sten⁵⁾ og den saakaldte Kjølevig-Sten, hvilken sidste formenes at være fra det 6. Aarhundrede⁶⁾. Den af Saxo i hans Krønike givne Beretning om Oprindelsen til Byen Haderslevs Navn, nemlig at dette blev givet Stedet til Minde om Hather, efter at denne var bleven fældet af Harald Hildetand, synes ogsaa langt mere at pege hen paa den Brug, der gjordes af Ordet i England, end paa Efterladenskab, bestaaende af Sted eller Gods. Men i øvrigt synes der jo intet at være til Hindring for, at begge Begreber ofte kunde forenes, idet den Person, som nævnes i et Stednavn med Endelsen Lev, jo baade kan have anlagt Stedet, givet det Navn, levet der, ejt det, være begravet der og have ladet det gaa i Arv⁷⁾.

Ved en nærmere Undersøgelse af de geografiske Forhold angaaende denne Stednavnsklasse i Danmark

og Sønderjylland er der to Omstændigheder, som bør tages mindst lige saa meget i Betragtning som ved de foran omhandlede.

Den ene er at undgaa uægte Navne og ikke at forbigaa Navne, som høre til denne Klasse, skønt deres nuværende Form synes at udelukke dem, og dette lader sig bedre gøre ved denne Stednavnsklasse end ved Klasserne Hjem, Ing og Sted, da de allerfleste Steder, hvis Navne høre til Klassen Lev, alt i gammel Tid have været anseelige Bebyggelser, saa at der haves gamle Skrivemaader for deres Navne. Af Navne, som let, men med Urette, kunde henregnes til Klassen Lev, er der forbigaaet Maaløv, da dette findes skrevet Maløwæ B., og Endelsen saaledes synes at være Øwæ, der betyder Høj, ligeledes Strellev, der findes skrevet Strelhøch 1203, Sallev, der er kaldt Salhaugr paa Snoldelev Runesten, Hellev paa Taasinge, og Gislev, der er skrevet Gysæl V. og Gislæ 1433. Derimod er Veile i Fyen taget i Betragtning, da der for dette Navn haves Skrivemaaden Weteleue 1351, Eriksholm Hovedgaard ved Holbæk, der er opstaaet til Dels ved Nedlæggelse af en Landsby Erikslev, Vallø, skrevet Vallewæ 1256, Walløf 1398 og 1399, Isle Gd., skrevet Estløwæ B., Halle, Landsby i Grædstrup Sogn, skrevet Hathelæf 1207, Hasle i Ringsted Herred, da dens Navn antages skrevet Haslef 1120, Haslewæ 1135. Derimod er forbigaaet Hasle ved Aarhus, da Herredet, som bærer samme Navn, er skrevet Hasløg-hæreth V. Tilsvarende er der for Sønderjylland udeladt Kumerlev, da dette Navn findes skrevet Cumled V., Kumlæth 1285, Kumleth 1370¹⁾.

Den anden Omstændighed, der maa tages i Betragtning, og som forekommer langt hyppigere end i Klasserne Hjem, Ing og Sted, er, at flere ens benævnte Steder findes temmelig tæt ved hverandre, og at det saaledes bliver vanskeligt at afgøre, hvorvidt der oprindelig virkelig har været flere Steder med samme Navn eller kun ét. I denne Henseende har det selvfølgelig, som overalt i denne Afhandling, maattet

¹⁾ Jvf. *Kemble* l. c. III. S. XXXI, samt Ordet *Hlaiv* i *Schade*, *Altdeutsches Wörterbuch*, Halle 1872—1882.

²⁾ Den i *Script. Rer. Dan.* V optagne Krønike, S. 90. jvf. 3, Anm. 1. (Meddelt af Benedict Grøndal).

³⁾ *Lelandi*, *De rebus Brit. Collectanea* I. 213; III. 44. — I den ældste Udgave af *Camden*, *Britannia* (I. London 1607. S. 151) er Navnet, vistnok ved en Trykfejl, blevet Hubbestow, og saaledes findes det ogsaa i andre Udgaver. Ifølge *Camden* laa Stedet i Nærheden af Kysten ved Udløbet af Floden Taw i Bristol Channel.

⁴⁾ *Spelman*, *Ælfrædi Magni Anglorum regis invictissimi vita etc.* Oxford 1678. 31. Anm.

⁵⁾ Aarbøger for nord. Oldk. og Hist. 1868. 306.

⁶⁾ Norges Land og Folk. XI. 288.

⁷⁾ Jvf. i øvrigt *J. Steenstrup*, *Afh. i Hist. Tidsskr.* 6. V. 355 flg.

¹⁾ *J. Kok* l. c. II. 242. — Adskillige Navne paa Gaarde m. m., for hvilke der ikke haves gamle Skrivemaader, forblive dog mer eller mindre tvivlsomme, og efter Skøn er saaledes udeladt Høislev Mølle i Binderup Sogn og Høislev Mølle i Simested Sogn, samt Kappellev Gaarde i Sjøland. Som altfor tvivlsomme ere ogsaa Byerne Tavlov samt Neder og Over Holluf ikke tagne i Betragtning. Disse Navne henhøre muligt til Klassen Lev, men gamle Skrivemaader mangle. Ligeledes ere Landsbyerne Nørlev og Sønderlev i Jydland ikke regnede med som altfor tvivlsomme (jvf. *O. Nielsen*, *Blandinger etc.* I. 238 flg.).

komme an paa et Skøn. Var Afstanden imellem de ens benævnte Steder meget ringe, ere Navnene betragtede som havende været fra først af kun ét. Var Afstanden større, saa at Stederne kunde opfattes som lige oprindelige, ere Navnene betragtede som uafhængige af hverandre og altsaa gældende særskilte Steder, saaledes N. og S. Alslev, N. og S. Bindslev, Kirke Fjenneslev og Fjenneslevmagle, V. og Ø. Hjerneslev, N. og S. Kongerslev, Sigerslevvester og Sigerslevøster, N. og S. Ørslev. Derimod ere Øvre og Nedre Hillerslev (i Fyen) kun betragtede som værende oprindelig ét Sted, betegnet ved Hillerslev Kirke, og Aarslev Gaard (i Fyen) er ikke tagen i Betragtning, da den ligger i samme Sogn som Aarslev Kirkeby og saaledes sandsynligt har faaet Navn efter denne.

Mest karakteristisk med Hensyn til Beliggenheden baade i Danmark og Sønderjylland af de Steder, hvis Navne høre til Klassen Lev, er, at de vel forekomme i alle større Landsdele, men ikke spredte saa meget, som de Steder, hvis Navne høre til Klasserne Hjem, Ing og Sted. De ere næsten altid samlede i Grupper eller i det mindste parvis med en indbyrdes Afstand af $\frac{1}{4}$ til $\frac{3}{4}$ Mil mellem de enkelte Steder, saaledes at de Steder, der maa betragtes som aleneliggende, ere forholdsvis sjældne.

Paa Sjælland findes en Gruppe ved København (Isle Gd., Herlev, Utterslev, Vigerslev og den forhenværende Landsby Serridslev, der formenes at have ligget mellem Jagtvej og Løse ved København). Der findes to Par i Egnen Sydvest for Hillerød (Herlev og Frerslev, Sigerslevøster og Sigerslevvester) og et Par tæt ved Roskilde Fjord (Veddelev og Himmellev), men ellers ingen i hele det nordlige Sjælland. I Egnen Vest og Syd for Roskilde findes nogle, endnu flere i Horns Herred, dernæst to omtrent aleneliggende (Erikslev, nu Eriksholm, ved Bramsnæs Fjord og Markeslev paa Tude Næs), men ellers ingen i hele den store, midtre Del af Sjælland fra Egnen ved Roskilde til Haleby Aa og et godt Stykke hinsides denne. I det vestlige Sjælland, Ods Herred dog undtaget, findes mange og ligeledes i et Bælte, der strækker sig fra Skjelskør og Korsør-Egnen over til Stevns Klint, dog saaledes at Egnen mellem Sorø, Slagelse og Tjustrup Sø, samt det stærkt bakkede, høje Land om Vester Egede helt ned til Præste Bugt og Præste Fjord undgaas. Omtrent ved dettes Sydgrænse findes to (Brandelelev og Blangslev), dernæst en Gruppe i Egnen Nord for Vordingborg (Allerslev, Dyrlev, Ørslev og Kastelev?), men ellers ingen i det sydlige Sjælland.

Paa Møen og Samsø og de øvrige til Sjælland hø-

rende, mindre Øer findes ingen Navne af denne Klasse. Hvorvidt det kan siges, at der findes et paa Bornholm, maa staa hen. Det angives, at Hasle forhen er skrevet Harslef¹⁾; men Navnets Ægthed synes dog ikke dermed hævet over al Tvivl. Paa Falster er Klassen Lev meget stærkt fremtrædende næsten paa hele Øen, dog saaledes, at der nærmest findes to Grupper, skilte ved det Vanddrag, der er betegnet ved flere Stednavne af Klassen Ing i Egnen fra Stubbekjøbing mod Sydvest. Paa Laaland findes to Grupper, en mod Vest og en mod Sydøst, vidt adskilte fra hinanden, saaledes at der ingen findes i hele den større, midtre Del af Øen.

Paa Fyen findes de endnu mere karakteristiske grupperede. En stor Gruppe findes i Egnen Syd og Øst for Bogense og en mindre i Egnen Øst og Sydøst for Middelfart, skilt fra den første ved en Del af Vissenbjerg-Bakkerne og det skovrige og bakkede Jordsmon, der omgiver Storaas og Pavebæk, som falde ud i Baaring Vig. Der findes derhos en Gruppe mellem Odense og Nyborg og nogle, mere spredte, i Midten af Fyen Syd og Sydøst for Odense, men derimod ingen i det udstrakte Jordsmon, som indtages af det høje Land i den sydøstre, søndre og sydvestre Del af Øen, samt paa Skraaningerne fra dette ned imod Havet. Der forekommer ingen Navne af denne Klasse paa Taasinge og Ærø, derimod nogle faa i den sydlige Halvdel af Langeland (Skrøbelev, Herslev, Tryggelev).

I Vendsyssel findes en Del i Midten og ud imod Vesterhavet, fordelte i Grupper eller Par, derefter en Gruppe i Egnen Nord for Aggersund og nogle faa i Egnen ved Thisted, forholdsvis mange paa Mors og paa Thyholm. Derimod ere Navnene af denne Klasse temmelig sjældne i Egnene paa Limfjords Sydside. Der findes nogle, parvis spredte, i Egnen Syd for Aalborg, derhos et eneliggende ved Hobro (Bramslev Gd.) og et andet, ligeledes eneliggende, men vistnok tvivlsomt, ved Kysten af Kattegat (Haslev Gd. i Als Sogn). Ellers findes ingen i Himmerland, derimod et Par paa Halvøen mellem Skive Fjord og Hjarbæk Fjord, en Gruppe i Midten af Sallingland, et enkelt Syd for dette (Vindelev Gd. i Sal Sogn), derefter ingen længer imod Vest, i Lemvig-Egnen. Der findes ej heller noget Navn af Klassen Lev i den øvrige, vestlige Del af Jydland indtil Egnen ved Varde, med Undtagelse af, hvad der næppe kan betragtes som mere end et enkelt (N. og S. Bjørslev, Gde. i N. Vium Sogn, 4 Mi. Ø.S.Ø. for Ringkjøbing), om hvis Ægthed

¹⁾ J. Kok l. c. II. 167.

den enlige Beliggenhed langt inde i en lidet frugtbar Egn dog synes at kunne vække nogen Tvivl. Ved Varde findes nogle faa, derefter et enkelt Nord for Ribe (Vilslev). Paa Jydlands Østside Syd for Mariager Fjord findes de ret jævnlig indtil omtrent 1 Mils Vej Nord for Kolding, hvor de standse. De findes dog ikke meget talrigt, undtagen Vest for Aarhus, hvor der findes en Gruppe endnu tættere samlet end noget andet Sted i Danmark (Hørslev Gde., Framlev, Aarslev, Harlev, Ormslev, Adslev, Edslev, Enslev, Ingerslev, Fregerslev). Nogle findes forholdsvis langt inde imod Midten af Jydland (Sjorslev og Vinderslev, Syd for Viborg, Asklev og Halle, Sydvest for Silkeborg, Bjerlev, Nordvest for Vejle). Paa den lille jydsk Halvø findes nogle i Nærheden af Østkysten, men ingen i den store, midtre Del.

Det viser sig saaledes, at denne Stednavnsklasse i det Hele taget undgaar alt Jordsmon, som er mindre heldigt for Agerbrug, og hovedsagelig holder sig til de bedre Egne. Professor Johannes Steenstrup har i sin fortjenstfulde Afhandling „Nogle Bidrag til vore Landsbyers og Bebyggelsens Historie“¹⁾ paavist, hvorledes de Byer, hvis Navne ende med Lev, udmærke sig i de af ham nærmere undersøgte Landsdele til Dels ved deres store Jordtilliggende, men dog endnu mere ved det betydelige Antal af Tønder Hartkorn, som Jorderne ere takserede til. Tabeller og Kaart over Hartkornets Fordeling vise ligeledes, at Stederne med Navne af Klassen Lev hovedsagelig findes, hvor Jorderne forholdsvis ere af bedste Slags. Medens den allerbedste Jord i Danmark er saadan, at der kun gaar lidt over 6 Td. Land paa 1 Td. Hartkorn, og medens Jorden paa de danske Øer er af en saadan Beskaffenhed, at der kommer gennemsnitlig c. 11 Td. Land paa 1 Td. Hartkorn²⁾, findes i Sjælland i næsten alle de Egne, hvor Stednavnsklassen træffes, Jord, med gennemsnitlig omtrent 10 Tdr. Land paa 1 Td. Hartkorn, ofte endog et ringere Antal som 8 til 9, saaledes ved Kjøbenhavn, Roskilde, i Horns Herred, Vest for Holbæk, i Stevns, i det vestlige og sydvestlige Sjælland, samt i Præste-Eggen; kun nogle faa have lidt mindre gunstig Jord. Paa Falster, hvor Klassen Lev er saa stærkt fremtrædende, have de Sogne, i hvilke den findes, mindst lige saa god Jord, og omtrent lige saa god Jord findes paa Laaland i de Sogne, hvor Lev forekommer. Paa Fyen findes den bedste Jord, af lignende Beskaffenhed, i et Strøg fra Nyborg over

Odense til Bogense med en betydelig Udvidelse i Egnen Syd for Odense. Dette svarer til det Omraade, hvor Stednavnsklassen Lev fortrinsvis findes. Vest for Bogense gaar der fra Vissenbjerg-Eggen et Strøg med forholdsvis mindre god Jord frem til Kysten Øst for Baaring Vig. Dette svarer til den foran omtalte Afbrydelse, medens der hinsides denne i det nordvestlige Fyen, hvor Jorden atter er af den bedre Slags, paany træffes Stednavne af Klassen Lev. Derimod mangler der Navne af denne Klasse i det frugtbare Strøg omkring Assens og i det, som paa Sydsiden af Højdedragene strækker sig fra Horneland forbi Svendborg og derfra videre, men uden stor Bredde, op imod Nyborg langs Kysten. Paa Langeland findes de Steder, hvis Navne ende med Lev, netop i det bedste Strøg paa hele Øen, fra Rudkjøbing mod Sydøst. I Jydland har Klassen Lev maattet tage til Takke med mindre frugtbar Jord, hvad der allerede følger deraf, at der i Jydland gennemsnitlig kommer 27 Td. Land paa 1 Td. Hartkorn; men Klassen findes dog de fleste Steder paa den forholdsvis bedste Jord. I Vendsyssel findes Navnene af denne Klasse saaledes især i de bedste Strøg, Syd, Sydvest og Vest for Hjørring. Jorden er her vel kun undtagelsesvis af en saadan Beskaffenhed, at der kommer mindre end c. 17 til 25 Td. Land paa 1 Td. Hartkorn; men det er dog de forholdsvis bedste Strøg, hvor Stednavnsklassen Lev findes. Ligeledes har denne paa Tangen Nord for Aggersund og i Thisted-Eggen, skaffet sig den bedste Plads, medens en Del Navne af Klassen Hjem, især paa Tangen Nord for Aggersund, har maattet nøjes med mindre god Jord, ligesom ogsaa til Dels i Vendsyssel. Paa Mors, som har temmelig mange Navne af Klassen Lev, er Jorden dels som ved Hjørring, dels bedre, med kun 13 til 17 Td. Land paa 1 Td. Hartkorn. I Sallingland, der har Jord som Mors, findes dog kun et mindre Antal af Klassen Lev. I Himmerland ligger den bedste Jord, med 17 til 25 Td. Land paa 1 Td. Hartkorn, nærmest Limfjord, omkring Løgstør, omkring Nibe og fra Aalborg sydefter indtil et Strøg af en god Mils Bredde langs Mariager Fjord. Der findes ingen Navne ved Løgstør, derimod i de øvrige, bedre Egne, medens ikke faa Navne af Klassen Hjem indtage Pladsen i de Egne, der ligesom ere vragede af Klassen Lev. Paa Jydlands Østside Syd for Mariager Fjord følger Klassen Lev stadig de Strøg, som have den forholdsvis bedste Jord, og kun nogle faa nøjes med mindre, medens Navnene af Klassen Hjem, Ing og Sted synes at have stillet færre Fordringer til Jordbundens Godhed. Nogle faa af Klassen

¹⁾ Hist. Tidsskr. 6. V.

²⁾ Koefoed, Afh. i Dansk Tidsskrift 1900. 94 flg.

Lev gaa vel ogsaa ind i de mindre frugtbare Egne; men derimod findes den store Gruppe ved Aarhus paa Jord, som i Godhed nærmer sig til den, som findes i de bedre Egne paa Øerne. Paa Jydlands Vestside, Syd for Limfjord, mangler Lev paa de forholdsvis gode Strøg i Lemvig- og Ringkjøbing-Eggen, medens der her findes talrige Navne af Klassen Hjem foruden af Klasserne Ing og Sted. Sydligere er Jorden kun lidet god indtil ved Varde og især ved Ribe, og her træffes atter Lev paa Jord, af hvilken der ved Varde gaar fra 20 til 24 Td. Land paa 1 Td. Hartkorn, naar der fradrages de vedkommende Sognes store, uopdyrkede Hedestrækninger, ved Ribe endog kun c. 12 Td. Naar der undtages nogle faa Egne, til hvilke Klassen Lev af en eller anden Grund ikke er trængt hen, kan det saaledes siges, at Lev i det Hele taget findes paa de frugtbareste Jorder.

Et andet Forhold, der fremtræder ved Betragtningen af de Steder, hvis Navne høre til Klassen Lev, er, at disse Steder meget ofte ligge paa eller tæt ved en jævnt skraanende Bakke eller Højde, med godt Aflob for Vandet og frugtbart Agerland. Dette Forhold fremtræder især tydeligt i Stevns, i Ringsted-Eggen, i Bogen-se-Eggen, samt ved Aarhus¹⁾.

I Sønderjylland ere Forholdene, hvad Grupperingen angaar, ganske som i Danmark. Stednavnsklassen Lev findes i hele den østlige Side af Landet, men kun fremtrædende i enkelte, vidt adskilte Grupper. Den nordligste findes ved Haderslev, men er kun lidet talrig, saa at der ganske mangler Navne af denne Klasse mellem Haderslev og Eggen Nord for Kolding. Den næste, der er mere talrig, findes Vest for Aabenraa, og ligesom fremskudt fra denne findes yderligere to (Ørslev og Alslev) længere inde mod Midten af Landet. De fuldstændiggøre det alt foran (S. 167) omtalte Bælte, der synes at betegne en tidlig Bebyggelse tværs over hele Halvøen, og til hvilket der haves et tilsvarende mellem Slesvig og Husum, men ikke i Jydland uden ved Limfjord og til Dels, men betydelig mindre sluttet, i Herning-Eggen (jvf. S. 161). Syd for Aabenraa findes tre temmelig aleneliggende Navne af Klassen Lev (Tinglev, Kliplev og Undelev), dernæst et Par ved Flensborg (Harreslev og Frøslev), et aleneliggende i Angel (Tolslev i Eskriis Sogn) og endelig, som det synes, nogle faa i Egnene Syd for

¹⁾ Det er i dette Forhold, at jeg i en tidligere Afhandling (i *Annaler for nord. Oldk. og Hist.* 1863) har søgt Grundbetydningen af Ordet Lev, medens det nu erkendes, at andre Omstændigheder, som det her fremsatte viser, mere maa tages i Betragtning.

Slien og Slesvig (Kosel, skrevet Cosleue 1463, Maaslev, skrevet Maasleve 1440¹⁾, og muligt Oxlev). Paa Als findes to (Hunslev og Sebelev). Paa Sønderjydlands Vestside findes et aleneliggende Syd for Ribe (Bjærkelev), dernæst umiddelbart Nord for Høier, i det Marsken afbrydende Strøg mellem denne By og Ballum, tre tæt samlede (Emmerlev, N. og S. Sejerslev). Der paa træffes ikke flere længere sydpaa. Hartkornsforholdene i Sønderjylland ere kun kendte for den nordre Del af Landet, og en Sammenligning angaaende disse mellem Danmark og de sønderjydske Egne kan derfor ikke helt udføres. Kun saa meget kan ses for hin Del af Landet, at der med Hensyn til Stednavnsklassen Lev til Dels har gjort sig andre Omstændigheder gældende, idet den vel findes paa Østkysten ved det indre af Fjordene, hvor Jorden er som paa Jydlands Østside, men ikke ude paa Halvøerne mellem Fjordene, som dog gennemgaaende have Jord til mindre end c. 10 Td. Land paa 1 Td. Hartkorn. Paa Als, som ogsaa har fortrinlig god Jord, findes som sagt kun to. Baade denne Ø og samtlige Halvøer helt ned til Sønderjydlands Sydgrænse ere, til Dels med Undtagelse af Halvøerne Nord og Syd for Haderslev Fjord, i det Hele taget i en paafaldende Grad blottede for Stednavne af de her omhandlede fem Klasser, saa at ganske særlige Omstændigheder maa have gjort sig gældende, i Modsætning til Halvøerne paa Jydlands Østside. Tværs over Halvøen er der Syd for Kongeaa et Strøg af flere Miles Bredde med Jord fra 17 til 25, til Dels ogsaa kun 13 til 17 Td. Land paa 1 Td. Hartkorn. I dette, som til Dels er og endnu mere har været meget skovrigt, findes ingen Navne af Klassen Lev, men vel adskillige af Klasserne Hjem, Sted og Ing, om end ikke i Landets Midte. Derimod er det smalle Bælte, der gaar fra Vestkysten ved Høier til Aabenraa, og som for en betydelig Del har Jord paa mindst 13 til 17 Td. Land paa 1 Td. Hartkorn, benyttet, som foran omtalt, af Stednavnsklassen Lev tillige med de andre Stednavnsklasser.

Ogsaa i Sverig, saa langt som Undersøgelsen har kunnet udstrækkes, og saa vidt som det fra Danmarks til Dels meget forskellige Jordsmon tilsteder det, findes Grupperingen af Navnene i Klassen Lev at svare til den i Danmark forekommende. I Halland, hvor det dyrkelige Jordsmon findes i mere eller mindre brede Strimler eller Flader mellem de talrige, store Kuller og Aase, i hvilke Urbjerget træder frem i Dagen, træffes der selvfølgelig ingen Bebyggelser med Navne

¹⁾ *J. Kok* l. c. II. 235, 284.

af Klassen Lev paa selve Kullerne og Aasene, men kun, dog noget sparsomt, i det dyrkelige Land imellem dem, særlig hvor det er svagt bakket. Det nordligste Sted, hvor der træffes Navne af Klassen Lev, synes at være ved Kungsbacka (Värlöf, Asslöf, Öslöf). Længere sydpaa træffes nogle ved Varberg og ved Halmstad, sluttelig en Gruppe i Lavlandet umiddelbart Nord for Hallands Äs. I Skaane findes atter straks ved Aasens Sydside en Gruppe, og derefter, i hele denne Landsdels Lavland, adskillige, gruppevis samlede, foruden nogle faa, mere spredte eller aleneliggende. Den største Gruppe findes 1—2 Mile Øst for Landskrona (Annelöf, Qvårlöf, Sörsjö Gd., Reslöf, Håstensjö og, noget østligere, nærmest som en Gruppe for sig, Remmarlöf, Örsjö og Eslöf¹⁾). En betydelig Mængde findes ogsaa i de frugtbare Strog omkring Kristianstad²⁾. I det indre af Smaaland findes der, adskilte ved mange Mile Skov- og Stenbund fra Skaanes frugtbare Egne, enkelte Strog med bedre Jord, og i dem findes der Steder med Navne af de her omhandlede fem Klasser ligesom kolonivis samlede, medens de omtrent ganske mangle udenfor disse gunstigere Strog. Et saadant er fornemmelig Egnen ved Vexjö, og her findes da ogsaa nogle faa Navne af Klassen Lev (Härlöf?, Vedersjö, Skatelöf). Et andet, men mindre gunstigt Strog træffes vestligere ved den store Sø Bolmen. Her findes tre Navne af denne Klasse (Qvensjö, Örsjö, Trottesjö).

Ret tilsvarende ere ligeledes Forholdene i Tyskland. I det for største Delen jævnt bakkede, frugtbare og skovfattige Jordsmon, som strækker sig fra Elben ved Magdeburg mod Vest henimod Provinsen Sachsens Vestgrænse, findes der en ganske overordentlig Mængde af Stednavne, der ende med Leben, saa mange samlede paa et Strog, at de i Talrigheid langt overgaa, hvad der findes i nogen enkelt Egn i Danmark eller Sverige. Fra denne store Gruppe udgaar der Forgreninger, dels med et enkelt Navn (Fallersleben) ind i Landdrostiet Lüneburg, dels ind i Braunschweig, henimod Byen med dette Navn, samt henimod Halberstadt, dels imod Syd til Egnene om Quedlinburg og Aschersleben og atter derfra mod Øst ind i det ligeledes meget frugtbare og noget bakkede Jordsmon i Hertugdømmet Anhalt. Forgreningerne undgaa overalt de mindre Bjergstrækninger, der findes i Lavlandet Nord for Harzen, (Elm i Braun-

schweig, Huywald Nord for Halberstadt) og en dyb, oprindelig meget sumpet Indsænkning ved Halberstadt (Halberstädter Bruch); de standse fuldstændigt ved Foden af Harzen og denne Bjergegns Fortsættelse mod Øst (Gebirgskreis Mansfeld). Som en videre Fortsættelse fra Egnen ved Aschersleben fremtræder dernæst en Gruppe i Lavlandet Vest for Halle og et Par mellem Weiszenfels og Merseburg. De faa Steder, hvis Navne høre til denne Klasse, og som findes Nord for de sandede Stækninger, ved hvilke den store Magdeburger-Gruppe standser, ere alt omtalte foran. Paa den modsatte Side dannes ligesom et Skel mellem Harzen og Thüringerwald af en dyb, langstrakt Indsænkning, der gaar fra Egnen ved Nordhausen mod Øst og gennemstrømmes af Floden Helme. Den har et saa frugtbart Jordsmon, at man har tillagt den Navnet Goldene Aue, og baade i denne og i det ogsaa ret frugtbare Jordsmon om Unstruts nedre Løb, samt omkring Tilløb til denne Flod og Saale, findes dernæst et ikke ringe Antal Stednavne af Klassen Lev. Den gruppevis Fordeling fremtræder ogsaa her ret tydeligt. Der findes to Grupper ved Langensalza, en tredje Nordvest for Erfurt, en fjerde Nord for Weimar, en femte omkring Gotha og en sjette, meget tætsluttet, Syd for Erfurt. Ligesom de Steder, der kunne henregnes til Magdeburger-Gruppen, undgaa disse de lavere Bjergstrækninger, der her ere at betragte som Forløbere for selve Thüringerwald (saaledes Hainleite, Syd for Nordhausen, og dennes Fortsættelse, Finne, mod Sydøst). Navnene standse mod Vest, hvor Bjerglandet i den thüringske Terrasse bliver mere fremtrædende eller omtrent i Eisenachs Meridian, mod Øst, uden at det synes begrundet i Jordsmonnet, omtrent ved en Linie gennem Weimar fra Sydvest til Nordøst, mod Syd ved selve Thüringerwald. Nogle faa Navne findes endnu paa den sydlige Side af denne Bjergstrækning som alt omtalt foran.

Ligesom i Danmark forekommer det ofte, at det samme Stednavn gentager sig, ikke sjældent i hinanden meget nærliggende Steder, saaledes at der maa tilknyttes Navnene en eller anden Tilføjelse for at adskille dem. Eksempelvis kan nævnes Grosz og Klein Ammensleben, Nord, Grosz og Klein Germersleben, Markt og Dorf Alvensleben o. s. v.

Beliggenheden i England af de Steder, hvis Navne formentlig høre til samme Klasse, har ikke kunnet undersøges nærmere. Det kan blot siges, at de forekomme ogsaa uden for Danelagens Grænser¹⁾ og altsaa

¹⁾ Nöbbelöf, som ogsaa findes, er baade her, og hvor dette Navn ellers træffes i Skaane, uægte, en Forvanskning af Nybölle (*Falkman* l. c. 38).

²⁾ Råbelöf, som findes her, synes ligesom Nöbbelöf at være et uægte Navn (*Falkman* l. c. 38).

¹⁾ Ved den Usikkerhed, som er forbunden med en nøje

sandsynligst maa være indbragte før Vikingetiden, naar dennes Begyndelse sættes til omtrent Aar 800. For nogle haves desuden Skrivemaader, der ere ældre (saaledes Weremundes lāw 709 nu Warmslow i Worcestershire, det nu ubekendte Hildanhlēw 749, Muleshlēw 772, nu Moulslow i Worcestershire¹⁾).

En særegen Mærkelighed, der synes at knytte sig til Stednavnsklassen Lev baade i Danmark, Sverig og Tyskland, er, at den, om end ikke just i de større Landskaber, saa dog indenfor disse i de snævrere begrænsede Strøg, hvor den især forekommer, ganske eller næsten ganske udelukker Stednavnsklassen Hjem. Dette viser sig tydeligt paa de danske Øer. Paa Sjælland ere Navnene af Klassen Hjem meget sjældne, medens Navnene af Klassen Lev ere almindelige, og, naar Gudum og Husum undtages, findes intet Navn af Klassen Hjem i Nærheden af Stednavnene af Klassen Lev. Det samme gentager sig paa Fyen, hvor de faa Stednavne, der ende med Um, omtrent ikke findes i de Egne, hvor Klassen Lev er almindelig. Paa Laaland, Falster og Langeland findes ingen Stednavne af Klassen Hjem, derimod af Klassen Lev. Mindre tydeligt ses dette i Jydland, dog stedse saa meget, at Reglen viser sig holdbar. I Vendsyssel, hvor der findes ret talrige Navne af begge Klasser, holde de sig strøgvis ude fra hinanden, og det samme gentager sig i Thisted-Egnen og i Himmerland. Paa Mors, hvor Navnene af Klassen Lev findes ret talrigt, er der næppe flere end ét Navn af Klassen Hjem, og paa Thyholm, hvor der er tre Navne af Klassen Lev, slet intet. Omvendt findes Syd for Limfjord i Egnen om Lemvig, i Sallingland og i Strøget henimod Viborg, hvor Navnene af Klassen Hjem ere ret talrige, ingen eller faa Navne af Klassen Lev, og det samme finder i det Hele taget Sted paa hele den sydligere Del af Halvøens Vestside. Paa Østsiden Syd for Limfjord, hvor begge Navneklasser fremtræde næsten lige talrigt, synes de i det Hele taget at udelukke hinanden strøgvis.

Fastsættelse af Danelagens Grænser, da snart mere og snart mindre henregnedes til den, synes det med Hensyn til det her foreliggende Æmne at være rettest at betragte Danelagen som bestaaende af de nuværende 16 Shires Essex, Middlesex, Hertfordshire, Suffolk, Norfolk, Buckinghamshire, Bedfordshire, Cambridgeshire, Northamptonshire, Huntingdonshire, Leicestershire, Rutlandshire, Nottinghamshire, Lincolnshire, Derbyshire og Yorkshire i deres Helhed. (Se i øvrigt *J. Steenstrup*, Danelag, Kbh. 1882). I det Nord for Danelagen liggende Northumberland (og Durham?) var det fortrinsvis Norske, som vare bosiddende.

¹⁾ *Kemble* l. c.

Det samme træffes i Sverig. I Skaane er der forholdsvis mange Stednavne af Klassen Lev og faa af Klassen Hjem, og de udelukke omtrent hinanden ligesom i Jydland. Tilsvarende ere Forholdene i Halland, ligeledes i Smaaland, saa vidt de faa Navne af begge Klasser tillade en Sammenligning. I Elfsborgs og endnu mere i Skaraborgs Län, hvor Navnene af Klassen Lev ere meget sjældne, findes mange af Klassen Hjem.

Ganske det samme ses i Tyskland. I Egnen ved Magdeburg, hvor de mangfoldige Stednavne af Klassen Lev forekomme, findes der næppe noget af Klassen Hjem før ved Levs vestlige Grænse; ved de i Forgreningerne og de sydligere Egne henimod Thüringerwald forekommende Grupper findes kun nogle ganske faa (saaledes Trinum ved Köthen, Brühem ved Gotha, Kirchheim midt i den Syd for Erfurt forekommende Gruppe og Riechheim Øst for samme).

Det synes næsten, som om Klassen Lev i de Egne, hvor den overhovedet forekommer, har fortrængt Klassen Hjem, idet der af Steder, hvis Navne oprindelig hørte til hin Klasse, er blevet udvalgt dem, der havde de gunstigste Forhold med Hensyn til Jordens Beskaffenhed, og dernæst tildelt de udvalgte Steder nye Navne af Klassen Lev. Det synes at kunne stemme hermed, at Navnene af Klassen Hjem i Sjælland og det østlige Jydland fortrinsvis findes i Egne med Skove.

Det kan ogsaa bemærkes, at de Navne, som høre til Klassen Sted, forekomme, hvad den geografiske Udbredelse angaar, ganske paa samme Maade i Forhold til Klassen Lev som til Klasserne Hjem og Ing. Tydeligt ses dette i de thüringske Egne, hvor Klassen Sted er meget udbredt, og især Klassen Hjem, til Dels ogsaa Klassen Ing, kun træffes meget sparsomt.

At Navnene af Klassen Lev i alle de Egne, hvor den træffes, i det mindste for en stor Del høre til samme Tidsalder, synes at fremgaa af, at der ingenlunde sjældent i alle hine Egne træffes Navne, der synes at være ens ved at indeholde samme Bestemmelsesord. Der findes saaledes flere Alslev i Danmark og et i Sønderjylland, et Alslöf og et Aleslöf i Halland, flere Alsleben i Tyskland. Svarende til de danske Herslev synes der at forekomme et Herslöf i Sverig; Harsleben i Tyskland angives forhen at være skrevet Hersleve¹⁾, og der fandtes tidligere endnu et Hersleve (jvf. S. 70, Anm. 1). Til vort Hillerslev i Jydland, skrevet Hyldeslef V., og Hillerslev i Fyen, skrevet

¹⁾ *Seelmann* l. c. 13.

Hildesløff 1392, synes at svare det tyske Hillersleben, der angives forhen at være skrevet Hildesleve, og det foran nævnte, nu ikke paaviseligt Sted i England, der findes skrevet Hildanhléw 749, Hyldanhláwe 909, Hildahléw 955, Hildeshléw 955 og 979¹⁾. At adskillige af de svenske Navne ligne de danske, er ikke paafaldende, mere derimod, at Ligheden med danske Navne ogsaa udstrækker sig til adskillige andre end de foran nævnte tyske (saaledes Haszleben, Ingersleben, Wollersleben, Siegersleben o. m. fl.) og til nogle engelske (saaledes Winslow, skrevet Uuineshláu 792²⁾), der svarer til det danske Vinderslev, skrevet Winslef 1416, Vindersløff 1445, Vindesløff 1473, hvorimod det svenske Vinslōf synes skrevet Wikingslōf 1393³⁾, endvidere Hounslow, Winterslow og det nu ikke paaviselige Sted, hvis Navn skreves Wintreshléw 940⁴⁾, o. fl.).

At Stednavnsklassen Lev oprindelig hører hjemme i Danmark og Sverig og derfra er bragt til Tyskland, har den tyske Forfatter W. Seelmann søgt at godtgøre⁵⁾. Ifølge hans Undersøgelser skulde en Udvandring af Folkestammer være foregaaet til de thüringske Egne i Tiden mellem det 2. og 5. Aarhundrede, særlig fra Danmark og det sydlige Sverig. Han mener, at kunne paavise, at Strøget mellem Harzen og Havel blev affolket ved Bortdragen af Svever fra samme i det 2. Aarhundrede, og at det derefter atter blev befolket dels af en Folkestamme fra Øst, som bosatte

sig i Egnene omkring den nedre Oder, og dels af Folkestammer, der kom fra Norden og bosatte sig i Meklenburg, mellem Oder og Elben og paa Elbens venstre Bred mellem Harzen og Thüringerwald. De sidstnævnte formenes at have hørt til det thüringske Rige indtil 531, da dette forstyrredes af Franker i Forbindelse med Sachser, hvilke sidste derved kom i Besiddelse af Landet Nord for Unstrut, medens de fordrevne Folkefærd mest søgte Tilhold i de da endnu hovedsagelig ubeboede, skovrige Egne Syd for Floden og til Dels gik over Thüringerwald til Egnene henimod Main. Herved skulde Stednavnsklassen Lev være naaet frem ogsaa til hine Egne og er bleven beholdt der og Vest for Elben, uagtet senere et andet Folkefærd, Schwaber, bemægtigede sig Thüringen, medens den derimod Øst for Elben, som foran nævnt, næsten ganske blev udsløttet ved slaviske Folkefærders Fremrykken.

Om der end maa tillægges Stednavnsklassen Lev en betydelig Alder, hvormed det stemmer, at den ikke er sjælden i Herredsbenævnelser i Nørre- og Sønderjylland, saa synes den i Danmark dog at have holdt sig længere eller at være kommen senere i Brug end Klasserne Hjem og Ing, idet der som Bestemmelsesord i Stednavnene af Klassen Lev findes forholdsvis oftere end i Navnene af hine Klasser Personnavne, der vare i Brug ved Kristendommens Indførelse her i Landet og ere kendte fra senere Tidens Skriftstykker og ikke, i det mindste herhjemme, synes at forekomme som Bestemmelsesord i Klasserne Hjem og Ing, saaledes f. Eks. Erik, Hialmær, Thorir, Thorgot (Trudh), Tryggi.

(Fortsættes.)

Den anden danske Pamir-Expedition.

Foreløbig Beretning om nogle Arbejder foretagne i Alitschurpamir.

Af O. Olufsen, Premierløjtnant i Hæren.

(Hermed et Kort.)

Da Midlerne til Bearbejdelsen af det paa de under min Ledelse udførte til danske Pamirexpeditioner endnu ikke ere til Stede, hvorfor en grundig affattet Afhandling ikke har været mulig, har jeg anset en lille, foreløbig Oversigt over nogle af vore Arbejder i Høj-Pamir for maaske at være af nogen Interesse.

Plantenavnene ere opgivne af Expeditionens Bo-

taniker, Cand. mag. O. Paulsen. Ved de topografiske Arbejder har Adjunkt A. Hjuler, Medlem af Expeditionen, medvirket.

Jaschilkul.

Vor Hovedstation var beliggende i det vestligste af tre omtrent cirkelrunde Stensætninger, der ligge umiddelbart øst for Floden St.-Mardjanajs Udløb i